

İklim Adaleti Mücadelesi İçin 10 Durak

ETHEMCAN TURHAN, ARİF CEM GÜNDOĞAN,
CEM İSKENDER AYDIN, MUSTAFA ÖZGÜR BERKE

İklim Adaleti Mücadelesi İçin 10 Durak

ETHEMCAN TURHAN, ARIF CEM GÜNDOĞAN,
CEM İSKENDER AYDIN, MUSTAFA ÖZGÜR BERKE

İklim Adaleti Mücadelesi İçin 10 Durak

Hazırlayanlar:

Ethemcan Turhan, Arif Cem Gündoğan, Cem İskender Aydın, Mustafa Özgür Berke

Yayınlayan: Ekoloji Kolektifi Derneği

Basım Tarihi: Haziran, 2017, 1. Baskı

Tasarım: Ahmet M. Öğüt

ISBN: 978-605-82832-8-2

EKOLOJİ KOLEKTİFİ DERNEĞİ

📍 Farabi sk No: 24/16 Çankaya/Ankara

☎ +90 (312) 425 7764 ✉ iletisim@ekolojikolektifi.org

🌐 ekolojikolektifi.org 🐦 @ekolojikolektif 📘 ekoloji.kolektifi

Çınar, Devrim ve Evie için...

Arif Cem Gündoğan

Fizik ve Uluslararası İlişkiler eğitimi gördükten sonra King's College London'da Çevre ve Kalkınma yüksek lisansını tamamlayan Arif Cem Gündoğan, iklim değişikliği alanında kıdemli uzman olarak danışmanlık yapmaktadır. Akademik çalışmalarına ODTÜ Yer Sistem Bilimleri doktora programında devam etmektedir.

Cem İskender Aydın

Lisans ve yüksek lisans derecelerini Bođaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nden aldıktan sonra Fransa'da Toulouse School of Economics'te çevre ekonomisi üzerine yüksek lisans yapmıştır. Halen Fransa'da Université Paris Saclay'da ekolojik ekonomi alanında doktora çalışmalarına devam etmektedir. Enerji ve iklim politikası, çevresel adalet ve ekolojik ekonomi üzerine çalışmaktadır.

Dr. Ethemcan Turhan

Lisans derecesini ODTÜ Çevre Mühendisliği bölümünden, yüksek lisans ve doktora derecelerini Universitat Autònoma de Barcelona'dan almıştır. 2014-2016 arası Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikaları Merkezi'nde Mercator-IPM araştırmacısı olarak çalışmıştır. Halen KTH (Royal Institute of Technology) Environmental Humanities Lab'de (Stockholm, İsveç) doktora-sonrası araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Mustafa Özgür Berke

Lisans derecesini ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümünden, yüksek lisans derecesini ise Avrupa Çalışmaları alanında Lund Üniversitesi'nden (İsveç) almıştır. Özel sektör tecrübesinden sonra 2012-2016 yılları arasında WWF-Türkiye'nin iklim ve enerji programı yöneticiliğini yapmıştır. Halen GÜNDER ve WWF-Türkiye'ye danışmanlık yapmaktadır.

1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ (BMİDÇS) VE PARIS ANLAŞMASI	7
2. TARİHSEL SORUMLULUK VE EKOLOJİK BORÇ	15
3. KAYIP VE ZARARLAR: UYUMDA ADALET	19
4. TARIM VE GIDA EGEMENLİĞİ	23
5. TOPLUMSAL CİNSİYET VE İKLİM ADALETİ	29
6. 2020 ÖNCESİ İKLİM EYLEMİ VE KARBON BÜTÇESİ	33
7. PARIS ANLAŞMASI'NIN ARDINDAN UZUN DÖNEMLİ KARBONSUZLAŞMA PLANLARI	39
8. İKLİM BORCU VE İKLİM FİNANSMANI	45
9. ENERJİ DEMOKRASİSİ	51
10. COP22'DEN SONRA İKLİM ADALETİ GÜNDEMİ	57

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ (BMİDÇS) VE PARİS ANLAŞMASI

1

1992 yılında düzenlenen Rio Zirvesi'nden beri dünyanın karşı karşıya olduğu iklim değişikliği krizine verilen uluslararası yanıtların adresi Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) altındaki çok taraflı müzakereler oldu. 1997 yılında imzalanarak ancak 2005'te yürürlüğe girebilen Kyoto Protokolü ve ona bağlı piyasa mekanizmaları (örn. Temiz Kalkınma Mekanizması ve Ortak Uygulama isimli karbon ticareti araçları) bu yapısal krize çözüm olarak sunuldu. En yalın haliyle BMİDÇS dünyayı a) gelişmiş ülkeler (sözleşme imzalandığı tarihteki OECD üyeleri), b) piyasa-ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler (eski Sovyet Bloğu ülkeleri) ve c) gelişmekte olan ülkeler (Çin, Hindistan ve Brezilya gibi hızla gelişen ekonomilerden küçük ada devletlerine ve en az gelişmiş ülkelere dek kapsayan geniş anlamıyla) şeklinde üçe bölüyordu.

1992'den günümüze kadar geçen 25 yılda ise dünya değişti: Neoliberal küreselleşme, uluslararası serbest ticaret anlaşmaları, eşitsiz coğrafi gelişim ve hızlı gelişen bilişim teknolojileri eliyle üretilen yeni ihtiyaçlar ile bu basit ayrımlar muğlaklaştı. Bir yandan tarihsel süreçlerle (örn. Sömürgecilik, merkantilizmden devlet destekli modellere oradan da neoliberalizme kapitalizmin evrimi ve/veya Ortadoğu'da süregelen işgaller eliyle) doğal varlıkları erken dönemde sanayileşmiş küresel Kuzey ülkelerinin zenginliğine katılan küresel Güney ülkelerinin bir kısmında hızlı bir enerji ve hammadde tüketim çılgınlığı yaşanırken bir yandan da ülkeler içerisindeki sınıfsal, etnik, bölgesel eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri küresel fosil yakıt ekonomisine yön verme açısından belirleyici

hale geldi. *Küresel orta sınıf* diye etiketlenen, benzer tüketim kalıplarını taşıyan ulus-aşırı bir zümrenin oluşumu emek ve kaynak yoğun üretimin Çin ve Hindistan gibi ülkelere kaymasıyla iyice belirginleşti. 2013'te yayınlanan IPCC (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli) 5. Değerlendirme Raporu'nun gösterdiği somut bilimsel bulgular ise bu süreçte iklim krizinin yavaşlamak bir yana derinleştiğine işaret ediyordu. 2015 sonundan beri çokça konuşulan Paris Anlaşması işte böyle bir küresel bağlamda gündeme geldi.

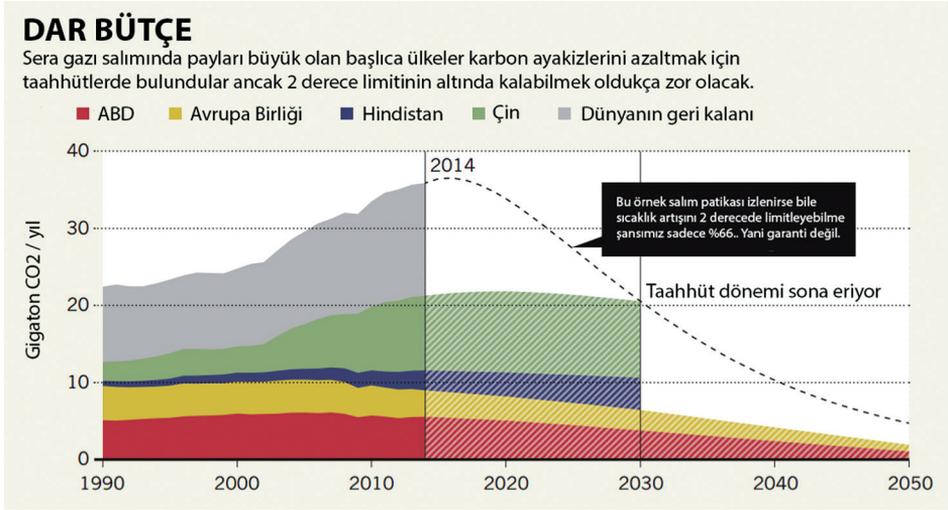
Bir yandan Dünya Meteoroloji Örgütü'nün analizlerine göre 2011-2016 şimdiki kadar yaşadığımız en sıcak 6 yıl oldu. Meteorolojik kayıtların sistemli olarak başladığı 1880'den bugüne en sıcak 17 yılın 16'sını 21. yüzyılda deneyimledik. Diğer yandan iklim değişikliği konusunda radikal bir gerçekliğe ihtiyacımız olduğunu öne süren bilim insanlarına göre Paris Anlaşması bizi değil 1,5°C'lik küresel ısınmaya, 2°C hedefine bile yaklaştırmayacak. Halihazırda 1-1.2°C'lik bir ısınmayı yaşayan dünyamızda şu anki siyasi taahhütlerle bile ortalama 2.7°C daha sıcak bir dünyaya doğru yol alıyoruz. Dahası bu hedefler BECCS (*Bio-energy with carbon capture and storage*) kısaltmasıyla bilinen ve uygulama ölçeğinde örneği bulunmayan biyoyakıtlar ve karbon tutma/saklama teknolojilerinin dünya çapında yaygınlaşacağı gibi bir varsayıma dayanıyor. Bu da Hindistan'ın yüzölçümünün 3 katı büyüklüğünde bir alanda hızlı büyüyen, ticari monokültür ağaç tiplerinin arazi gasbı yoluyla dev şirketler ve devlet işbirliğinde ekilerek hızla karbon tutma/saklama teknolojisi içeren tesislerde yakılması anlamına geliyor. Bütün bunlar bize, iklim değişikliğinin uzak bir geçmişte, uzak bir diyarda gerçekleşecek bir krizden çok bugün evimizde, mahallemizde yaşanmakta olan bir olgu olduğunu söylüyor.

2020 yılında sona erecek olan Kyoto Protokolü'nden sonraki süreçte küresel iklim rejiminin çerçevesini çizecek olan Paris Anlaşması bilindiği üzere 196 taraf ülkenin alkışlarıyla kabul edilmişti. İnşaatın kabası 2015 yılı Aralık ayında Paris'teki zirvede tamamlanmış, Paris Anlaşması 22 Nisan 2016'da imzaya açılmıştı. Anlaşmanın resmen yürürlüğe girebilmesi için küresel seragazı salımlarının en az %55'ini temsil eden 55 ülkede yasal olarak kabul edilmesi yetiyordu. Bu eşik 4 Ekim 2016 tarihinde aşıldı. 20 Aralık 2016 itibarıyla BMİDÇS'ye taraf olan 197 ülkeden Paris Anlaşması'nı meclislerinde onaylayarak bu anlaşmaya taraf olan ülke sayısı 118'i buldu. Türkiye ise şu ana kadar anlaşmaya taraf olmak konusunda bir işaret göstermiş değil.

Küresel iklim krizinin gemiyi azıya aldığı, olağanüstü hallerin yeni normal olduğu ve gidişatın daha fazla piyasalaştırma, daha fazla teknokratlaştırmayla çözülebileceğine dair 'sahte çözümlerin' yeniden köpürtüldüğü bu iklimde ilginçliklere de tanık oluyoruz. Yaşadığımız zamanlar elbette ki ilginç; bir yanda en başta enerji sektörünün müsebbibi olduğu iklim krizinin yıkıcı etkileri, diğer yanda enerji yoksulluğu çeken milyonlar. COP21 iklim zirvesi sonrası Uluslararası Enerji Ajansı gibi muhafazakar tahminleriyle bilinen kurumlarca bile kömür-bazlı elektrik üretimine yol verildi verilmesine de bağla-

yıcılığı olmayan bir uluslararası anlaşmaya bel bağlayanları bolca nükleer, LNG (sıvılaştırılmış doğal gaz) ve doğal gaz yatırımı, çokuluslu tarım devlerinin akıllı tarım (climate-smart agriculture) uygulamaları, yenilenmiş vitrinleriyle uluslararası karbon ticareti borsaları ve mutenalaştırılabilir bitmeyen 'akıllı kent' (smart city) tasarımları bekliyor. Öte yandan ciddi bir siyasi momentum yaratan Paris Anlaşması'nı da –en azından iklim adaleti mücadelesinin eleştirmeye devam edeceği bir dönemeç olarak - bir çırpıda göz ardı edemeyiz. Şimdi Paris Anlaşması'nın içeriğine bir göz atalım.

Öncelikle sıcaklık hedefine değinelim. Paris Anlaşması küresel sıcaklık ortalamasındaki iklim değişikliği sebepli artışı yüzyılın sonunda 2°C'nin olabildiğince altında hatta mümkünse 1.5°C'de dizginlemeyi hedeflemekte. Yarım derecelik artışın dahi pek çok ülke ve canlı türü için yok olmak anlamına geleceği gerçeği zirvenin ilk günlerinde olmasa da son günlerine doğru müzakereciler üzerinde oldukça baskı yaratan ve kayıtsız kalamayacakları bir faktör oldu. Ancak buna rağmen anlaşmaya mutlak şekilde 1.5°C hedefi koyulmamış olması iklim krizinde en çok payı bulunan taraflara bu sorumluluktan kaçmak için açık bir kapı bırakmış durumda. Belirtmek gerek: bir sıcaklık hedefi belirlenmiş olması eğer bunu sağlayabilecek somut hedefleriniz ve siyasi iradeniz yoksa anlamsızlaşabilir. Norveç'teki Uluslararası İklim ve Çevre Araştırma Merkezi'nden (CI-CERO) Dr. Glen Peters'ın paylaştığı grafik bu noktada aydınlatıcı olabilir (bkz. Şekil 1). Eğer küresel salımlarda büyük pay sahibi olan ülkeler gibi dünyanın geri kalanı da 1.5°C derece hedefi konusunda samimiye en geç 2020'de küresel seragazi salımlarının zirve yapıp net olarak azalışa geçmesi gerekiyor. OECD ülkelerinin 2030'a kadar, dünyanın geri kalanının da 2050'ye kadar tamamıyla karbonsuzlaşmadığı noktada Paris'te kutlanan hedeflerin sadece rakamdan ibaret siyasi hedefler olduğunu üzülerek söylemek durumundayız. Öte yandan insanlık tarihinin pek çok önemli sınavı başarıyla vermiş, toplumsal olarak dönüşümler geçirmiş bir tarih olduğunun bilincinde olarak 'imkânsızı zorlamak' zorundayız.

Şekil 1. Küresel karbon bütçesi çerçevesinde ortalama sıcaklık artışının yüzyıl sonuna kadar 2°C'nin altında kalabilmesi için fırsat penceresi hızla kapanıyor.

Paris Anlaşması'nda üzerinde en çok tartışılan maddelerden birisi de 2050'ye dönük uzun dönemli hedef oldu. İklim krizine karşı etkin bir mücadele yürütebilmek için küresel sera gazı salımlarının mümkün olan en kısa zamanda zirve yapması ve düşüşe geçmesi hedefi üzerinde uzlaşıldı. Ayrıca 2050 sonrasında salımlar ve yutaklar arasında bir dengeye ulaşılması hedefi de bu madde altında yer alıyor. Burada dikkat edilmesi gereken müzakerelerde eldeki seçeneklerden hangisinin seçildiği kadar hangilerinin seçilmediği konusu. Bir başka çarpıcı sonuç olarak Paris Anlaşması metninde kömüre, fosile ve yenilenebilir enerjiye atıf yapılmıyor. Yenilenebilir enerjilerden ise sadece Afrika'ya atıfla bir kere bahsediliyor. Dahası uluslararası taşımacılıktan (gemi ve havayolu) doğan salımlar da anlaşmaya dahil edilmediğinden önemli bir eksiklik mevcut. Uluslararası taşımacılık sektörü neredeyse Almanya'nın salımlarına denk düşecek miktarda olmak üzere küresel seragazı salımlarının %2'sine sebep oluyor. Bu anlamıyla BECCS (karbon tutma saklama ile biyo-enerji) ve nükleer enerjinin "temiz teknoloji" olarak Paris sonrasında daha sıklıkla gündeme geleceğini öngörebiliriz. Fakat nükleer gibi idaresi merkezi, yatırım yoğun, yüksek güvenlik riski taşıyan ve yaşam döngüsü boyunca karbon salımı yapmaya devam ederek teknolojik kilitlenmeye (*lock-in*) yol açan tehlikeli enerji teknolojileri gibi küresel ölçekte işlevsel, ticari ölçekte uygulaması olmayan CCS'in de esas doğru çözümlere ulaşmakta gözleri boyadığı söylenmeli. Her ne kadar gelişmekte olan ülkelerin yoğun çabasıyla Paris Anlaşması'nın giriş bölümünde kendine yer eden iklim adaleti, cinsiyet eşitliği, göçmen hakları, insan hakları ve Doğa Ana ile ilgili referansların varlığı önemli bir kazanım olarak değerlendirilse de bu kavramların içinin doldurulması ancak iklim değişikliğine adalet temelinde ve konunun etrafından dolanmadan tabandan bir enerji dönüşümüyle mümkün olabilir.

Paris sonrası tartışılmalı konulardan bir tanesi de küresel ekonominin 2050 itibarıyla tamamen karbonsuzlaştırılması yerine teknolojik-yönetmelik çözümler ve iklim mühendisliği olarak özetlenebilecek riskli bir takım teknoloji tedbirlerine kapı açılması oldu. Orman alanlarında REDD+ gibi etkinliği ihtilaflı ofset mekanizmalarına açık kapı bırakan “denge kurma/nötrleme” jargonu tercih edilmiş oldu. Peki bu pratikte ne demek? Diplomatik dilin ağdasından sıyrılınca bu aslında fosil yakıtların azalarak da olsa küresel ekonomide temel rollerine devam etmesine kapı aralanması anlamına geliyor. Oysa iklim krizine etkin çözüm geliştirmenin tek yolu küresel seragazı salımlarının tamamen sıfırlanması. Bu gerçeklik aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir dönüşüm için avantaja çevrilebilir ancak fırsat penceresi hızla kapanıyor. Paris Anlaşması sonrası bu enerji dönüşümünü erken ve etkin bir biçimde gerçekleştiren ülkeler öncü olurken arkada kalanlar küresel sistemin oluşumunda rol sahibi olamayacaklar.

Paris Anlaşması kapsamında atılacak adımların çerçevesini çizen ulusal katkı niyet beyanlarının (INDC) küresel salımlar üzerindeki etkisinin 2018’de kümülatif olarak değerlendirileceği ve bu değerlendirme ışığında tüm taraflardan 2025 ve 2030 hedeflerini gözden geçirmeleri tavsiye edildiği belirtilmekte. Bu gözden geçirme ve hedeflerin iddiasını güncelleme süreci her 5 yılda bir tekrarlanacak. Ancak ülkelerin kendi belirledikleri hedeflere dışarıdan (örneğin “bu hedef yetersiz” diye) bir müdahale söz konusu değil. Bu noktada Paris Anlaşması’nın yukarıdan bir ortak azaltım hedefi veren Kyoto Protokolü’ne kıyasla gönüllülük esasına dayanan, aşağıdan yukarı katkılarla örülen ve ülkelerin yaptırımlardansa teşvikler ve rekabet ile yönlendirilmeye çalışıldığı bir yapı kurduğunu söylemek mümkün. Her ne kadar IPCC’ye (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli) 2018’de 1,5°C hedefiyle ilgili bilimsel bir değerlendirme görevi veriliyor olsa da eldeki gönüllü taahhütlerle bu hedefe erişemeyeceğimiz açık.

Paris Anlaşması’nı oluşturan müzakerelerin bir başka çetrefilli konusu da azaltım ve uyum için sağlanacak finansman oldu. İklim finansmanı ile ilgili olarak Kopenhag’dan beri dillendirilen “2020 yılından itibaren yılda 100 milyar dolar”, Paris Anlaşması uyarınca gelişmiş ülkeler tarafından Yeşil İklim Fonu (GCF) başta olmak üzere ilgili mekanizmalar aracılığı ile gelişmekte olan ülkelere sağlanacak. Bu kaynakların hem azaltım hem de uyum için kullanılacağı düşünüldüğünde bu ölçekte bir finansmanın bile sadece bir başlangıç olduğu söylenebilir. Öte yandan Yeşil İklim Fonu’na sunulan katkıların yanı sıra önümüzdeki süreçte hem kamu kaynakları hem de özel kaynaklardan ciddi miktarda ek katkıların söz konusu olabileceğini söyleyebiliriz. İklim değişikliğinden hâlihazırda büyük zararlar gören en az gelişmiş ülkeler ve ada devletleri başta olmak üzere kırılgan kesimlerin kayıp ve zararlarının bir madde ile anlaşma kapsamında tanındığını ancak bu zararların tazmin edilme yolunun kapalı olduğunun altını çizmek gerekiyor. Türkiye’nin Marakeş’teki COP22 zirvesindeki pozisyonu bu Yeşil İklim Fonu’na erişmeye odaklanmıştı. Özellikle zirve sırasında ve sonrasında Paris Anlaşması’na taraf olmayı

bu fondan yararlanabilmeye bağlayan Türkiye'nin hali hazırda pek çok farklı kaynaktan (örn. AB IPA fonları, Avrupa Kalkınma Bankası kredileri, iklim odaklı ülkeler arası ikili kalkınma yardımları gibi vs. gibi) iklim finansmanına erişebildiği söylenebilir.

Azaltımla ilgili olarak gelişmiş ülkelerin düzenli olarak ve sürekli olarak çıtayı yükselterek azaltım hedefi bildirmeleri ve buna uymaları şart. Gelişmekte olan ülkelerin ise 2020 yılında uzun dönemli düşük karbon hedeflerini bildirmeleri "teşvik" ediliyor. Buna uymak zorunda değiller. Uyum konusunda ise tüm tarafların uyum kapasitesinin geliştirilmesi için dönemselsel olarak uyum planları geliştirmesi ve bunları düzenli olarak sekreteryaya ile paylaşmaları şart. İklim değişikliğine uyumun azaltım kadar ağırlık kazanmaya başladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. İklim değişikliğinden hâlihazırda büyük zararlar gören en az gelişmiş ülkeler ve küçük ada devletleri başta olmak üzere kırılgan kesimlerin kayıp ve zararlarının bir madde ile anlaşma kapsamında tanındığını ancak bu zararların tazmin edilme yolunun kapalı olduğunun altını çizmek gerekiyor.

Anlaşmanın dikkat çeken bazı diğer yönleri bağlayıcılık, şeffaflık ve piyasa mekanizmaları hakkındaki ifadeler. Her ne kadar bazı hükümleri bağlayıcı ifadeler içerse de Paris Anlaşması'nda maddeleri ihlal etmenin herhangi bir yaptırım olmadığından pratikte bir bağlayıcılık söz konusu değil. Bunun yanı sıra özellikle şeffaflık maddesinde açıkça belirtildiği üzere ülkelere herhangi bir zorlama ya da cezai yaptırım (*non-intrusive & non-punitive*) uygulanmayacak. Dolayısıyla daha güçlü ve bilimin yol gösterdiği önlemleri sağlayacak bir anlaşmadan ziyade politik olarak kabul edilebilir, diplomatik olarak sindirilebilir bir lokma olarak sunulan Paris Anlaşması piyasa mekanizmalarına vurgu yaparak küresel ölçekte karbon fiyatlandırma ve karbon piyasaları arası bağlantılar kuruyor. Böylelikle yüksek karbonlu ekonomik büyüme rotası ve tüketim kalıplarından doğan sosyo-ekolojik maliyetleri başka yerlere taşımaya da kapıyı arıyor. Bu konuyu biraz açalım.

Paris Anlaşması'nda geleneksel piyasa temelli mekanizmaların ötesine geçilerek yeni ve daha esnek bir mekanizma kurgulanacağı belirtiliyor. 2020'ye dek kuralları ve süreçlerinin olgunlaştırılacağı bu mekanizmanın prensiplerini hızlı bir muhasebe sistemi üstüne kurulması ve çift sayımlardan (*double-counting*) kaçınılması oluşturuyor. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler ayrımına gidilmeden imzacı her taraf ülkeye açık olacak bu yeni ticaret mekanizmalarında "uluslararası transfer edilmiş azaltım çıktıları" (ITMO) olarak anılmaya başlanan azaltım kredileri alınıp satılabilecek. Bu yeni mekanizma Kyoto Protokolü'nün esnek mekanizmalarının (Temiz Kalkınma Mekanizması gibi) "iyi taraflarının" hepsini içerecek iddiası ile tanıtılıyor. Gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasını destekleme amacıyla şekillenecek bu piyasa mekanizması proje temelli kurgudan uzaklaşarak daha geniş seçeneklerin de yelpazeye dâhil olmasını sağlayacak. Yani kapsam (ve dolayısı ile küresel iklim adaleti hareketinin muhalefe-

ti) genişliyor. Kağıt üzerinde bu esneklik mekanizmaları güzel durabilir ancak şimdiye dek bu mekanizmalar kapsamında küresel Güney’de gerçekleştirilen binlerce projenin sosyal, çevresel ve ekonomik ihtilaflara yol açtığını ve ana amaç olan salımları azaltmak şöyle dursun arttırdığı uzun zamandır biliniyor. Bu anlamda Paris Anlaşması eski hataları geleceğe de taşıyor ve kirleticilere zaman kazandıracak seçenekleri kapsamı da genişleterek önümüze tekrar koyuyor.

Türkiye için bütün bunların ne anlam ifade ettiğine geldiğimizde ise karşımıza müzakerelerin en çetin konularından biri olan ayrışma çıkıyor. En başta bahsettiğimiz gelişmiş/gelişmekte olan ülke ayrımı Paris Anlaşması çerçevesinde halen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) eklerinde belirtildiği şekilde yapılmakta. Yani Ek-1 denilen gelişmiş ülkeler safında yer alan Türkiye’nin bu noktadan sonra Ek-1 dışı gelişmekte olan ülkeler gibi muamele görme isteği ne gerçekçi ne de faydalı. Marakeş’teki ‘harekete geçme konferansı’ olarak da anılan COP22 Zirvesi’nde istediği özel koşullarının tekrar tanınması hedefine erişemeyen Türkiye’nin iklim politikası alanında topyekün bir dönüşüme ihtiyacı var. Sivil toplumla diyaloga açık olmayan, iklim ve enerji politikaları çelişen ve bunu değiştirmeye yanaşmayan Türkiye’nin müzakereler sonunda eski pozisyonundan çok ileride olduğu söylenemez. Öte yandan fosil yakıt ve inşaat temelli kalkınmacı otoriter neoliberal modeli kırabilecek Türkiye’nin önünde geniş fırsatlar var.

Son tahlilde Türkiye, Paris Anlaşması sonrasında özel koşullar politikası gütmek yerine sosyo-ekonomik bir dönüşüme hazır olmalı. Hâlihazırda küresel ölçekte pek çok özel sektör kuruluşu fosil yakıtlardan çıkarken Türkiye’nin de hem kendi toplumsal gelişmesi için hem de küresel ölçekte bir oyuncu olması için bunu dikkate alması önemli. Bu anlamda bir enerji dönüşümü planı çerçevesinde net azaltım hedefleri konulmalı ve somut adımlar atılmalı. Dahası mevcut uyum stratejileri de güncellenerek kısa, orta ve uzun vadede bu stratejinin alt başlıkları için ciddi miktarlarda kaynak aktarılmalı. Yerel yönetimlerin de bu hususta önemli bir rolü var. Türkiye iklim değişikliği konusunda eğer bir 20 yıl daha kaybetmek istemiyor ve öncü olmak istiyorsa, araştırma-geliştirme ve özellikle iklim değişikliği konusunda akademik çalışmalara ve kurumlara yatırım yapmalı. İklim adaleti hareketinin bileşenleri Paris’i büyük bir zaferden ziyade önemli bir politik sıçrama tahtası olarak görüyorlar. Bu anlamda mühim olan Paris sonrası yaşanmakta olan dönüşümün adil, eşitlikçi, katılımcı ve şeffaf olması. Fosil yakıt sektöründe çalışanlar için olduğu gibi ekonominin diğer ilişkili sektörlerindeki için de bu dönüşümün adil olması önemli. Bu sektörlerden çıkacak milyonlarca kişi için yeni beceriler kazandırma ve yeni sektörlerle yönlendirme konusunda kaynak ayrılmalı. Bu anlamda Türkiye değişen ve gelişen yeni bir dünyadan ayrı kalmamak istiyorsa ne kadar erken ve öncü davranırsa oyun kurucu olmaya o kadar yaklaşabilir.

TARİHSEL SORUMLULUK VE EKOLOJİK BORÇ

2

Ekolojik borç en temelinde erken sanayileşmiş Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin daha önceleri ‘Üçüncü Dünya’ olarak da anılan küresel Güney ülkelerine 500 yılı aşkın süren sömürü düzeni ve sömürgecilik esnasında doğal varlıkların transfer edilmesinden doğan borcunu ifade etmektedir.¹ Dolayısıyla ekolojik borç sanayileşmiş Kuzey ülkelerinin küresel Güney ülkelerindeki insanları, parçası oldukları ekosistemleri, canlı ve canlı olmayan doğal varlıkları sömürmek yoluyla biriken, tarihsel ve güncel borcu ifade etmektedir. Bu tarihsel borç ve sorumluluk güney ülkelerindeki yapısal sömürü düzeni ve yoksulluğun temelinde yatmaktadır. Bu ifade aynı zamanda sanayileşmiş zengin ülkelerdeki ekonomik büyümenin nasıl ve ne gibi biçimlerde sömürgecilik ve doğal varlık transferini teşvik eden ihracat-odaklı hafriyatçılıkla mümkün olduğuna işaret eder.²

Fosil yakıt odaklı, tek tipleştirici bir kalkınma modelinden doğan bir kriz olarak iklim değişikliğiyle adalet temelinde bir mücadele de bu anlamda öncelikli olarak tarihsel sorumlulukların tanınması ve ekolojik borcun ödenmesi fikrine dayanır. İklim krizindeki birincil ve öncelikli sorumluluk sanayi devriminden bu yana toprağın altında binlerce yıl bekleyerek yoğun enerji taşıyan kömür, petrol, doğal gaz, kaya gazı ve benzeri fosil yakıtlar tüketerek zenginleşen, başta İngiltere ve ABD olmak üzere küresel Kuzey ülkeleridir. Bu ülkeler 19. yüzyıldan itibaren yoğun olarak fosil yakıt kullanımıyla atmosfere seragazı salmış olmakla birlikte özellikle enerji/kaynak verimsiz bir kalkınmacı devlet

¹ Warlenius, R., Pierce, G., & Ramasar, V. (2015). Reversing the arrow of arrears: The concept of “ecological debt” and its value for environmental justice. *Global Environmental Change*, 30, 21-30.

² Roberts, J. T., & Parks, B. (2006). A climate of injustice: Global inequality, North-South politics, and climate policy. MIT Press.

sosyalizmi uygulayan Doğu Bloğu'nun da bu süreçte tarihsel sorumluluğu olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını müteakiben dünya sahnesine yeni çıkan BRICS ülkeleri (Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika) de son 25 yılda artan biçimde tarihsel sorumluluk yüklenmiştir. Öte yandan kişi başına düşen (toplam seragazı salımları / nüfus) seragazılarına bakıldığında bu ülkeler sanayileşmiş ülkelerin kat be kat gerisinde yer almaktadır. En nihayetinde bir küresel etik ve eşitsizlik problemi olan iklim krizine iklim adalet yaklaşımları da toplam seragazı salım miktarları kadar tarihsel sorumluluk, ekolojik borç ve kişi başına düşen salımlarla birlikte etkilenebilirliği de değerlendirmektedir. Bu anlamda dünyanın en kırılgan ekosistemlerinin çoğuyla, iklim krizinin etkilerine karşı en korunmasız olan kesimlerinin bu krizin oluşumunda en az paya sahip olduğu gerçeği yakıcı bir politik mücadeleye de kapı açmaktadır. İklim borcu gibi ekolojik borcun daha özelleşmiş biçimleri de bu anlamda adil paylaşım ve atmosferik müşterekler konusunda sadece ülkeler arası değil ülke içi ve bölgesel ölçeklerde sınıf, etnisite, toplumsal cinsiyet, eğitim seviyesi, güvencesizlik gibi eksenler etrafında farklılaşan sorumlulukların şeffaf bir bölüşümü konusunda yol göstericidir.

Eşitlik ve adalet sadece güzel kavramlar oldukları için değil aynı zamanda uluslararası işbirliği için hayati öneme sahip oldukları için de önemlidir.³ İnsanlığın eşitsiz coğrafi ve beşeri gelişmeyle birlikte sebep olduğu en büyük sorunlardan birisi olan iklim değişikliğine işbirliği ve dayanışma temelinde olmayan herhangi bir çözüm bulmak mümkün değildir. Bu da tarihsel sorumluluk çerçevesinde iklim borcu ve zararların tazminiyle birlikte bugün hiç bir ülkenin somut ve dönüştürücü adım atmaktan kaçamayacağı anlamına gelmektedir. Özellikle Paris Anlaşması'nda belirtilen, küresel ortalama sıcaklık artışının yüzyıl sonuna kadar 1.5°C derecede sınırlandırılması hedefi yolunda mevcut karbon bütçesinin adil paylaşımı oldukça çetrefilli bir meseledir.

3 Tokar, B. (2014) İklim Adaletine Doğru, Öteki Yayınevi: İstanbul.

İklim adaleti mücadelesinin temel araçları

İklim krizine adalet temelinde bir çözüm için gerekli araçlara sahibiz. Bu dönüştürücü politikardan bazıları toplam tüketimin azaltılması, toplumsal refahın ekonomik büyüme kapanından kurtarılması, enerji verimliliği, tarım, enerji ve sanayi sistemlerinin yerleştirilmesi, yönetimlerinin demokratikleştirilmesi, demokratik karar alma mekanizmalarının tesis edilmesi gibi pek çok ekseninde fayda sağlayacak öneriler sayılabilir.

Bu anlamda adil bir iklim politikasının küresel ve yerel ölçeklerde savunması gereken bazı öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Fosil yakıtların yerin altında kalması, küresel enerji dönüşümünün gerçekleşmesi
- Enerji verimliliği, enerji tasarrufu ve yurttaş-kontrolünde sürdürülebilir enerji üretiminin yaygınlaşması
- Öncelikli olarak küresel Kuzey ülkelerinde olmak üzere küresel Güney'in zengin kesimlerini de kapsayacak biçimde küresel tüketimin radikal biçimde azaltılması
- İklim borcunun ödenebilmesi için tarihsel sorumluluğa sahip küresel Kuzey ülkelerinden başta en yoksul ülkeler olmak üzere, küçük ada devletlerine ve kıvrılganlığı yüksek ülkelere kaynak transferinin gerçekleşmesi,
- Uyum ve azaltım için gerekli kaynakların askeri bütçeler kesilerek, yaratıcı vergilendirme biçimleri ve borç silinmesiyle karşılanması, bu yapılırken aktarılan fonların OECD üyelerinin yıllık millî gelirlerinin 0.7%'si oranında taahhüt ettikleri resmi kalkınma yardımından ayrı tutulması,
- Sosyal adaleti tesis edecek biçimde hukuken bağlayıcı seragazı azaltım hedeflerinin ulusal mevzuatlardan tanımlanması, hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerin uzun dönemli karbonsuzlaşma hedeflerini açıklaması,
- Sosyal ve iktisadi adaletsizliklerin olduğu yerde iklim adaleti olamayacağı bilinciyle öncelikli olarak toplumsal eşitsizliklerin eş-zamanlı olarak giderilerek temiz, erişilebilir ve yurttaş kontrolünde demokratik enerji sistemlerinin oluşturulması, agroekoloji temelinde gıda tedarik zincirinin oluşturulması, temel hizmetlerin (örn. Eğitim, sağlık, ulaşım vb.) özelleştirilmesinin durdurulup kamulaştırılması,
- Karbon ticareti, iklim mühendisliği, nükleer enerji, karbon tutma ve saklama ve GDO'lar gibi tekno-yönetimsel sahte çözümlere karşı mücadele edilmesi,
- Geri dönüşü ve telafisi mümkün olmayan zararlar verecek iklim değişikliğine karşı tüm canlılar için en temel hak olan yaşam hakkını savunacak bağlayıcı bir uluslararası hukuk çerçevesinin tarihsel sorumluluk ve iklim borcu çerçevesinde oluşturulması.

KAYIP VE ZARARLAR: UYUMDA ADALET

3

Kayıp ve zararlar (*loss and damage*) en basit anlamıyla iklim değışikliğinin etkilerine uyum sağlamanın yetmediği ve/veya geri dönüşsüz hasarların halihazırda gerçekleştiği durumlarda yaşanan kayıp ve zararların nasıl ve kim tarafından karşılanacağına dair yürütölen bir tartışmadır. Temelinde parasal olmayan kayıpların (örn. Mekanla ilişkili kültürel değerler, egemenlik vs.) nasıl ve kimler tarafından tazmin edileceği sorusu yer alan kayıp ve zararlar tartışması yakın zamanda uyum müzakerelerinden ayrıştırılarak başlı başına bir konu olarak ele alınmaya başlamıştır.

Paris Anlaşması, BMİDÇS müzakereleri tarihinde ilk defa seragazı azaltım ve iklim finansmanı dışında iklim değışikliğinin etkilerine uyum konusunda küresel bir hedef koymuştur. Anlaşma altında “küresel bir uyum hedefi” oluşturulması (Madde 7.1) hedefi, bir yandan tarihsel sorumluluklar sebebiyle iklim değışikliğinin kaçınılmazlığına vurgu yapmakta diğer yandan da gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelerden tarafları uyum konusunu azaltımla aynı siyasi öneme sahip bir noktaya getirmeye çağırılmaktadır. Sorbonne Üniversitesi'ne bağlı Science-Po altında kurulan Sürdürülebilir Kalkınma ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden (IDDRI) Alexandre Magnan ve uzun yıllar İspanya'nın iklim başmüzakerecisi olan Teresa Ribera'nın yakın zamanda yayınladığı bir makalede⁴ belirtildiği gibi ortalama sıcaklıklarda 2°C'nin oldukça altında bir artış hedefi belirleyen Paris Anlaşması'nın uygulanması, toplumların bu ölçekte bir ısınmanın etkilerine nasıl uyum sağlayacağını belirlenmeden mümkün değildir.

Her ne kadar iklim değışikliğine uyum anlamında Paris Anlaşması küresel bir hedef koyuyor ise de bu hedefe ulaşmanın başarı kriterlerini belirlemek ve bu yolda politik bariyerleri aşmak bir mücadele alanı olarak gözükmemektedir. Bu da hem uyum alanında bilimsel çalışmaların derinleştirilmesi, hem bilim-temelli politikaların üretilmesi hem de bunların en yerel ölçekten başlayarak küresele doğru uygulanmasını gerektirecektir.

⁴ Magnan, A. K. ve Ribera, T. (2016). Global adaptation after Paris. *Science*, 352 (6291): 1280-1282.

Bu anlamda Paris Anlaşması, Madde 7.12 ve 1/CP.21 kararı paragraf 43b aracılığıyla ilk kez taraf ülkelerin ulusal uyum hedeflerini belirlemeleri, takip etmeleri ve raporlamaları için bir mekanizma kurmuştur. Mevcut haliyle bu anlaşmanın ancak uluslararası ölçekte uzun-vadeli seragazi azaltım çabalarıyla küresel uyum hedefini hayata geçirebildiği ölçüde başarılı olabileceği söylenebilir. Bunun için de özellikle iklim değişikliğinde katkısı en az olmasına rağmen etkiye en fazla açık olan ve en kırılgan ülke ve toplumların uyumda önceliklendirilmesi gerekir. Bu da hem iklim finansmanına erişim hem iklim ilişkili bilimsel bilgi üretimi hem de politika oluşturma aşamalarında demokratik katılımı öne çıkartmaktadır.

Paris Anlaşması, uyum konusundaki çabalarla ilgili olarak BMİDÇS altındaki Uyum Komitesi'ni (Adaptation Committee) geliştirmekte olan ülkelerin uyum ihtiyaçlarını belirlemekle görevlendirmiştir. Buna müteakip olarak Uyum Komitesi, ilki 2023'te olacak şekilde her 5 yılda bir Küresel Değerlendirme (Global Stocktake) sayesinde ülkelerin hazırlayacağı ve güncelleyecekleri uyum planlarını kolaylaştırma ve sentez rapor hazırlama görevini üstlenmiştir. Paris Anlaşması'nın ABD-Çin anlaşması sayesinde beklenenden erken yürürlüğe girdiği ve anlaşmaya taraf ülkelerin 2018'de azaltım hedeflerini güncellemeye davet edildiği hesaba katıldığında, Küresel Değerlendirme tarihinin daha önce çekilebileceği de dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda Paris Anlaşması, uyum çabalarında şu temel adımları atmayı taahhüt etmiştir:

- Uyum kapasitesini arttıracak, dayanıklılığı güçlendirecek ve iklim değişikliğine kırılganlığı azaltacak bir uyum hedefinin oluşturulması
- Taraf ülkelerin iklim değişikliğine kırılganlık ve iklim değişikliği etkilerini raporlayacakları, uyum eylemlerine yönelik önceliklendirme ve uygulamayı içerecek, uyum politika, program ve eylemlerinin takip, izleme ve değerlendirmesini içerecek ulusal eylem planlama süreçlerini yürütmesine davet etmek
- Her taraf ülke için düzenli aralıklarla uyum öncelik, çaba ve destek gereksinimlerini raporlama şartı koymak
- Uluslararası ve bölgesel finans kurumlarının iklim değişikliğine dayanıklılık çabalarını kalkınma yardımı ve iklim finansmanı girişimlerine dahil etmeye teşvik etmek
- Gelişmiş ülkeleri uyum alanındaki desteklerini arttırmaya çağırarak, bu desteği 2020-2025 arasında yılda 100 milyar ABD doları ölçeğine sonrasında ise daha yüksek bir katkıya doğru teşvik etmek. An itibarıyla gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere 19 milyar ABD doları ölçeğinde bir taahhütte bulunmuş olup Yeşil İklim Fonu (Green Climate Fund) ve En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu (Least Developed Countries Fund) gibi mekanizmaların bu uyum fonlarını yöneteceği öngörülmektedir.
- Yeşil İklim Fonu'nun (Green Climate Fund) ülkelerin ulusal uyum planlarını hazırlaması ve bu planlarda belirtilen eylemleri uygulamaya geçirmeleri için gerekli desteği vermeye davet etmek.

Her ne kadar Paris Anlaşması'yla birlikte uyum, azaltım karşısında hak ettiği seviyede bir politik ilgi görmeye başlamış olsa da uyum politikalarının nasıl belirleneceği ve kim için önceliklendirileceği temel bir iklim adaleti meselesidir. Uyum çabalarının hem sosyal politika hem de altyapı alanında gerçekleşmesi, bu yapılırken hem farklı toplumsal grupların ve en dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanması hem de tarihsel sorumluluk çerçevesinde gelecek kuşaklar için bölüşüm, karar alma süreçlerine katılım ve zarar tazmin mekanizmalarının adalet çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir⁵.

ABD'nin baskısıyla mevcut iklim zararlarının gelişmiş ülkelerce tazmin edilmesi (yani iklim borcunun ödenmesi) kategorik olarak dışarıda bırakılmış olsa da 2013'te Varşova'daki COP19 sırasında 3 yıllık bir yetki ile kurulan İklim Değişikliğinin Etkiletiyle İlişkili Kayıp ve Zararlarla İlgili Uluslararası Varşova Mekanizması (*Warsaw International Mechanism for Loss and Damage associated with Climate Change Impacts Loss and Damage*) bu tarz taleplerin ana odak noktası olmaya devam edecektir. Bu anlamda uyumun yeterli olmadığı, geç kaldığı veya yanlış uyum politikaları (maladaptation) sebebiyle zararın giderilemediği durumlarda Paris Anlaşması'nın 8. Maddesi ve 1/CP.21 kararının 48 ve 52. paragrafları belirleyici olacaktır.⁶ Bu madde çerçevesinde Paris Anlaşması taraf olan ülkeleri erken uyarı sistemleri, afet hazırlığı, risk değerlendirmesi ve yönetimi ve sigorta mekanizmaları açılarından işbirliğine davet etmektedir. Bu işbirliği aynı zamanda yerel topluluklar, ekosistemler ve iklim değişikliğiyle oluşacak parasal olmayan kayıpların (örn. tarihsel ve/veya kültürel öneme sahip varlıkların kaybı) tazmin edilmesi hususunda bir çerçeve çizmektedir. Bu Kayıp ve Zararlar Mekanizması, iklim değişikliği kaynaklı nüfus hareketleri ve göçle ilgili de bir çalışma grubu oluşturmuştur. Öte yandan iklim adaleti hareketinin iklim değişikliğinin milyonlarca kişilik göç yol açacağı şeklindeki spekülasyon ve bilimsel temelden yoksun korku tellallıklarına karşı göçmen ve mülteci mücadelesini desteklediğinin altı çizilmelidir. Bütün bu önemli girişimlere rağmen, Paris Anlaşması zarar ve kayıplarla ilgili maddenin bir sorumluluk veya tazminat hakkına temel teşkil etmediğini belirtmektedir.⁷ Dolayısıyla küresel iklim adaleti hareketi önlenemeyen kayıp ve zararlara ilişkin iklim krizinin birincil müsebbibi olan gelişmiş ülkelere tazminat hakkı içinde çalışmaya devam etmektedir.

5 Sovacool, B. K. (2013). Adaptation: The complexity of climate justice. *Nature Climate Change*, 3(11), 959-960.

6 Climate Focus (2015) Loss and Damage in the Paris Agreement, http://www.climatefocus.com/sites/default/files/20160214%20Loss%20and%20Damage%20Paris_FIN.pdf (Erişim tarihi: 22/12/2016)

7 Mogelgaard, K. ve McGray, H. (2015) When Adaptation Is Not Enough: Paris Agreement Recognizes "Loss and Damage", <http://www.wri.org/blog/2015/12/when-adaptation-not-enough-paris-agreement-recognizes-%E2%80%9Closs-and-damage%E2%80%9D> (Erişim tarihi: 22/12/2016)

TARIM VE GIDA EGEMENLİĞİ

4

İnsanlık tarihi bir nevi gıda egemenliğine erişim mücadelesinin de tarihidir aynı zamanda. Örneğin en başlarda avcı toplayıcı bir yaşam süren insan, sürekli yeni gıda kaynakları bulmak için göç etmek zorundaydı. Bu insanlar yaklaşık 10 bin yıl önce hayvanların ve bitkilerin evcilleştirebileceğini ve kendi gıdalarını kendilerinin üretebileceğini keşfettiler. Bu keşif sayesinde yerleşik hayata geçebildiler ve günümüzdeki medeniyetin temellerini attılar. Fakat yerleşik hayat da açlık meselesini tam olarak hiçbir zaman çözmedi. Yüzyıllar boyunca gerek iklim şartları nedeniyle gerekse politik ve ekonomik nedenlerle herkese yetecek kadar gıda üretilemediği dönemler oldu ve dünya savaşlara, çatışmalara ve zorunlu göçlere sahne oldu. Yani insanlar tarım sayesinde yerleşik hayata geçtiler diyoruz ama aslında belki de “insanlar tarım sayesinde göç etme sıklıklarının değiştiği” desek daha doğru olur.

Çok eskilere giderek başladık ama aslında günümüzde de durum pek farklı değil. Halen daha dünyanın birçok noktasında Nobel ödüllü Amartya Sen’in 1981 tarihli “Yoksulluk ve Kıtık”⁸ kitabında anlattığına benzer, varlık ortasında özellikle yoksullar için sağlıklı ve yeterli gıdaya erişimin engellendiği kıtlıklar yaşanıyor.⁹ Velhasıl küresel açlık meselesini henüz tam olarak çözümü sayılmayız. 1996 yılında Birleşmiş Milletler tarafından meselenin önemine binaen düzenlenen Dünya Gıda Zirvesinde gıda kriziyle nasıl mücadele edilmesi gerektiğini tartışırken ortaya “gıda güvenliği” kavramı çıktı. BM, gıda güvenliğini “herkesin, her zaman, yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya erişiminin olduğu” koşullar olarak tanımlıyor¹⁰. Gıda güvenliği için de kurumlara, bilime ve teknolojiye çok fazla iş düştüğünü de ekliyor.

8 Sen, A. (1981). Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation. Oxford University Press.

9 Davis, M. (2012) Üzerinde Güneş Batmayan Katliam: El Nino Kıtıkları ve Üçüncü Dünyanın Açlıkla İnşası, Yordam Kitap: İstanbul.

10 United Nations. 1996. Rome Declaration on World Food Security. World Food Summit. Rome: United Nations. http://www.fao.org/wfs/index_en.htm

Pek çok serbest piyasa hayranının rol modeli Malthus'a göre¹¹ bu meseleye hiçbir zaman tam olarak çözüm bulmanız mümkün değil, zira gıda üretebileceğimiz sınırlı bir alan var ve buna karşılık insan nüfusu katlanarak artıyor. Biz ne yaparsak yapalım bir noktada dünyada yine herkese yetecek kadar gıda olmayacak. Yine savaşlar, yine kıtlık, yine göçler yaşanacak. Malthus'u haksız çıkarmak için teknolojinin çok çalıştığını ekleyelim. Önce tarımda makineler kullanılmaya başladı. İnsanlar daha çok tarımsal ürün ürettiler. Sonra o da yetmedi ve 1950'lerden sonra "yeşil devrim" adı altında yeni ve daha verimli tohumlar, yapay gübreler ve haşere ilaçları kullanmaya başladılar. Daha yeşil devrimin üzerinden yarım yüzyıl geçmeden mesele yine ciddileşti. Bu sefer yeşil devrim ile kullandıkları yöntemlerin doğaya daha çok zarar verdiğini ve bu yöntemin "sürdürülebilir" olmadığını anladılar. Fakat yılmadılar ve 1990'ların ortalarından itibaren (yine teknolojiye, serbest piyasaya ve sermayeye bel bağlayarak) bu sefer de genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) sayesinde bu meseleyi kökten çözeceğimizi iddia etmeye başladılar. Son olarak da iklim değişikliği nedeniyle yaşanacak kuraklıklar ve gıda üretiminin düşmesi ile ilgili yeni çözümleri var bazılarının. Fakat politikacılardan ve modernizmin doğrusallığına sorgusuz sualsiz güvenenlerden gelen cevap belli: Teknoloji bu sorunu da çözecek. Peki çözecek mi gerçekten?

Hükümetler ve kendilerini tohumcu olarak niteleyen ama aslında tarım kimyasalları üreten şirketler, gıda güvenliğini sağlamanın yolununun tarımsal üretimi hep daha fazla yoğunlaştırmakta yani birim alandan daha fazla verim almakta görmekte. Fakat ne kadar çok sentetik gübre, genetiği değiştirilmiş tohum veya haşere ilacı kullanırsanız kullanın, topraktan alınabilecek toplam üretimin bir sınırı var. Hükümetler ve tarım ilacı şirketleri bu sorunun çözümünü de tarımsal ticaretin serbestleştirilmesinde görüyorlar. Örneğin ülke olarak yeterince toprağımız yoksa da dert etmeye gerek yok, çünkü her zaman yoksul bir ülkeye gidip oradaki toprakları hâlihazırda "verimsiz" üretim yaptığımız iddia ettiğiniz çiftçilerden alabilir ve süper verimli üreten şirketlerinize verebilirsiniz. Dolayısıyla ucuza ürettiğiniz ürünleri düşük fiyatlara ithal edebilirsiniz. Bu olguya küresel ölçekte arazi gasbı (land grab) adı verilmekte. Arazi gasbını tarımda üretimi yoğunlaştırmanın başka bir seviyesi olarak görmek mümkün. Sadece bu sefer üretimi birim alanda yoğunlaştırmanın ötesine geçip, üretim araçlarını birkaç tane şirketin tekelinde yoğunlaştırmanız gerekiyor¹². Bu durumun tek sorumlusu şirketler ve hükümetler değil şüphesiz. Gıda güvenliğini sadece gıda arzının yetersiz olmasına bağlayan uluslararası yardım kuruluşları da meselenin temeline, gıda üretim ve dağıtım ağlarının eşitsiz iktisadi düzenine inmeyi oldukça zorlaştırmakta¹³.

¹¹ Malthus, T. R. (1798). 1986. An Essay on the Principle of Population. The Works of Thomas Robert Malthus, EA Wrigley and D. Souden, eds, 1.

¹² Wittman, H., Desmarais, A., & Wiebe, N. (2010). The origins and potential of food sovereignty. Food sovereignty: Reconnecting food, nature and community, 1-14.

¹³ Wittman vd.

İklim adaleti ekseninde gıda krizinin çözümü için hep daha çok üretmenin ve haliyle teknolojiye yaslanmanın doğru olup olmadığını tartışmaya ihtiyacımız var. Sorun dünyada herkese yetecek kadar gıdanın olmaması değil çünkü. Aslında yerküre üzerinde tüm insanlara yetecek kadar gıda üretiliyor. Esas mesele bu gıdanın eşit ve adil dağıtılmasında. Bu nedenle asıl tartışılması gereken konu sağlıklı ve yeterli gıdaya erişim hakkı olmalı. Buna ek olarak bir de “üretilen gıdanın dağıtılması” problemi var ki meseleyi aynı zamanda bir çevre adaleti meselesi haline getiriyor. Ve daha da önemlisi, bu gıda üretimi ve dağıtımındaki eşitsizliğin, iklim değişikliği nedeniyle daha da derinleşmiş olması: İklim değişikliğine birincil olarak sebep olan ülkelerdeki nüfusun çoğunluğu, gıdaya erişim konusunda büyük sorunlar yaşamıyorlar. Bu ülkelerdeki temel sorun yoksul kesimlerin sürekli olarak sağlıksız gıda tüketmekten ciddi bir halk sağlığı gündemi olmaları. Diğer yandan iklim krizine bağlı açlık sorununu karbon ayakizi çok küçük olan en az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yaşamakta.

İklim değişikliği ile tarım arasındaki etkileşim iki yönlü. Tarımsal üretim bir yandan, özellikle ‘yeşil devrimin’ sunduğu yapay gübre ve böcek/ot ilaçları nedeniyle, çok önemli bir sera gazı kaynağı. Diğer yandan tarım doğru arazi kullanımı yöntemleri ile önemli bir karbon yutağı olabiliyor. Yani meselenin bir seragazı azaltım tarafı da mevcut. Bunun yanında iklim koşulları tarımsal üretimi doğrudan etkileyen değişkenlerden en önemlisi ve haliyle iklim değişikliğinin sebep olacağı verim düşüşüne nasıl uyum sağlanabilir tartışması da kritik. Anaakım perspektiften bakıldığında konunun hâla “hem iklimi korumalı hem de daha çok gıda üretmeliyiz” ya da “gıda üretimimizi düşürmemeliyiz” şeklinde çerçevelendiğini görüyoruz. *Bu kadar gıdayı kim üretecek ve bu gıda kimin için üretilcek* tartışması es geçilip, hangi teknoloji ile iklime duyarlı tarım yapılabilir tartışmasına atlanıyor ya da mesela çözüm olarak kuraklığa dirençli genetiği değiştirilmiş tohumlar öneriliyor.

Fazlasıyla gıda üretmek istemenin arkasındaki motivasyonlardan başka biri ise “iklim değişikliğine duyarlı (bir başka deyişle yoksul) ülkelerde çiftçilerin topraklarında kalmalarını sağlayalım, göç etmesinler” anlayışı. Güvenlik kaygısı üst düzeyde olan gelişmiş ülkeler iklim değişikliği bağlamında göçü bir uyum başarısızlığı olarak görmekte. Esasında insanlık tarihini şekillendiren göç olgusu da insanlarca değişen çevresel, ekonomik ve toplumsal değişikliklere uyum sağlamak için tarihin başlangıcından beri kullanılan bir varoluş stratejisi.¹⁴ Göç etmenin küresel Kuzey ülkelerinde başarısızlık olarak görülmesinin en önemli nedeni göç maliyetlerinin göç edilen yerlerde yaşayan ve iklim değişikliğinin etkilerine daha az maruz kalan insanlar tarafından ödeniyor olması. Akdeniz’de her gün batan teknelerdeki binlerce kişinin sadece bir istatistiğe dönüştürülmesi de bundan. Yani mesele “uyum maliyetini kim ödeyecek” meselesi.

¹⁴ Baldwin, A., Turhan, E., Armiero, M., (2015), “Afloat and Alive” New Internationalist <http://newint.org/blog/guests/2015/12/01/afloat-and-alive/>

İklim değişikliği ve gıda üretimi ilişkisi tartışılırken konu çoğu zaman felaket senaryolarına bağlanıyor. “Tarımsal üretim düşecek, açlık/kıtlık görülecek, insanlar göç edecek, savaşlar çıkacak ve bildiğimiz medeniyetin sonu gelecek” şeklinde temelsizce ifade edilen bir sebep sonuç zinciri sonrasında çözüm olarak dönüp dolaşıp yine üretimi nasıl artırırız tartışmalarına varılıyor. Bir de yakın zamanda Suriye’de meydana gelen iç savaşın sebepleri arasında 2007-2008 yılları arasında yaşanan kuraklık¹⁵ da sayılınca felaket senaryosu hedefine ulaşıyor ve insanlığı ortak mirası gıda birdenbire bir “güvenlik” meselesine dönüşüyor. Bu basit akıl yürütme daha çok üretmek ve korumak için ne gerekiyorsa, “yüksek teknolojileri” ellerinde tutan tarımsal kimyasal şirketlerinin hizmetine sunulmalı sonucuna varıyor.

Bu felaket senaryolarına ek olarak sentetik gübreler, böcek ve zararlı ot ilaçları, yoğun makineleşme ve geniş alanlarda tek tip ürünün üretildiği monokültür uygulamaları iklim değişikliğini tetikleyen ana unsurlardan. Bunlara bir de ormansızlaşma, gıda ürünlerinin dağıtım ve ticareti sırasındaki emisyonlar ve gıda işleme sırasında yüksek enerji tüketimi de eklenince konvansiyonel tarımın iklim değişikliğindeki payı hiç de azımsanmayacak bir seviyeye geliyor¹⁶. Gelgelelim gıda güvenliğini iklim değişikliğinden koruma görevini endüstriyel tarıma vermek kendi içinde büyük bir paradoksa yol açmaktan başka bir işe yaramıyor.

Neoliberal modele alternatif olarak, Dünya Gıda Zirvesi’nin düzenlendiği ve Birleşmiş Milletler’in gıda güvenliğini tanımını yaptığı 1996 senesinde ulus-aşırı bir küçük tarımsal üretici hareketi olarak örgütlenen Via Campesina, alternatif bir kavram ve tanım ile çıkageldi: *Gıda Egemenliği*¹⁷. Via Campesina, gıdanın bir insan hakkı olduğunu ve bu hakkın sadece gıda egemenliği, yani insanların “kendi gıdalarını kendi arazilerinde, ekolojik ve kültürel çeşitliliğe saygılı bir şekilde üretmeleri” ile gerçekleşebileceğini savunuyor ve ekliyordu:

“Via Campesina olarak yaşam alanlarımızı, topluluklarımızı, kültürlerimizi ve doğal çevremizi yok eden ekonomik ve siyasi koşulları reddediyoruz. Uluslararası ticaretin liberalleşmesi ve bunun yapısal dönüşümüne hizmet eden ekonomi politikaları dünyadaki yoksulluğu ve açlığı küreselleştirmiş ve yerelin ve kırsal toplulukların üretim kapasitelerini yok etmiştir. Bu şirketlerin gündeminde insanlar için gıda güvenliğini sağlamak yoktur.

¹⁵ Örneğin, Gleick, P. H. (2014). Water, drought, climate change, and conflict in Syria. *Weather, Climate, and Society*, 6(3), 331-340, ya da Kelley, C. P., Mohtadi, S., Cane, M. A., Seager, R., & Kushnir, Y. (2015). Climate change in the Fertile Crescent and implications of the recent Syrian drought. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(11), 3241-3246.

¹⁶ da Silva, V. I., ve Martín, F. (2016) “Food sovereignty and climate change” *Climate and Capitalism* <http://climateandcapitalism.com/2016/05/28/food-sovereignty-and-climate-change/#lightbox/0/>

¹⁷ Via Campesina, (1996), *Food Sovereignty: A Future without Hunger* <http://www.acordinternational.org/silo/files/dec-foodsov1996.pdf>

Bu adaletsiz bir sistemdir ve hem insanları, hem doğayı sadece az sayıda insanın kâr elde etmesi için bir araç olarak görmektedir. Köylüler ve küçük çiftçiler toprak, su, tohum ve doğal kaynaklara erişim haklarını kaybetmektedirler.”

Bu kapsamda Via Campesina'nın gıda egemenliği için belirlediği 7 ilke şu şekildedir:

1. Gıdanın temel bir insan hakkı olarak görülmesi
2. Arazi reformu
3. Doğal kaynakların korunması
4. Gıda ticaretinin yeniden düzenlenmesi
5. Açlığın küreselleşmesinin engellenmesi
6. Toplumsal barış
7. Demokratik kontrol

Bu yedi ilke gıda meselesini siyasi alana taşıyarak bir adalet ve yeniden dağıtım vurgusu yapmakta. Bazen bir maden karşıtı mücadelede, bazen de büyük altyapı projelerinde benzer talepleri görmek mümkün aslında. Dolayısıyla Via Campesina'nın tarımsal üretim bağlamında yaptığı agroekoloji mücadelesini küresel iklim adaleti mücadelesinin bir parçası olarak görmek mümkün. Dünyanın dört bir köşesinden *campesinolar*, tarımdan başlayarak iklim değişikliğini önlemek için yeni bir yol yaratmanın da peşindedir. Agro-ekoloji adı verilen tarım yaklaşımı bu anlamda hem biyolojik çeşitliliği korumakta, hem gıda üretmekte, hem su kaynaklarını korumakta, hem kültürel üretim yapmakta, hem yaşam alanlarını savunabilmekte ve bu alanlarda yaşamaya devam etmekte, hem de çok sayıda iş yaratmakta.¹⁸ Yahut Via Campesina'nın dediği biçimde söyleyecek olursak: “Küçük ölçekli, sürdürülebilir, bilge çiftçi tarımı dünyayı soğutabilir”¹⁹.

Agro-ekoloji, üretim araçlarını tekrar küçük çiftçinin hizmetine sunan bu sayede gıda egemenliğini sağlarken aynı biyolojik çeşitliliği, kültürel üretimi ve yaşam alanlarını koruyan bir yöntem. Bunların da ötesinde yerel şartlara ve değişen iklim koşullarına en hızlı şekilde uyum sağlayabilen bir üretim biçimi aynı zamanda. Kırdaki nüfusun refah içinde yaşayabileceği, toprağın karbon tutma kapasitesinin artırılacağı, gıdanın büyük gıda işleme devleri tarafından değil, kooperatifler ve üretici-tüketici ağları aracılığıyla dağıtıldığı ve yerelleştirildiği bir yaklaşım olan agro-ekoloji, iklim adaletini sağlamanın da en önemli araçlarından biri.

¹⁸ da Silva, V. I., ve Martín, F. (2016) “Food sovereignty and climate change” Climate and Capitalism <http://climateandcapitalism.com/2016/05/28/food-sovereignty-and-climate-change/#lightbox/0/>

¹⁹ Via Campesina (2009) Small Scale Sustainable Farmers Are Cooling Down The Earth, <https://viacampesina.net/downloads/PAPER5/EN/paper5-EN.pdf>

Türkiye’de gıda egemenliği mücadelesi ve iklim adaleti

Neoliberalizmin teknolojiye koşulsuz inancı ve “daha fazla üretmeliyiz” hırsı sadece tarım ile sınırlı değil. Benzer argümanlar enerji üretimi için de sıklıkla dile getiriliyor. Bir gelişmişlik göstergesi olarak enerji arzının ve tüketiminin artırılması gerektiği söylemi birçok yerde karşımıza çıkıyor. Bu politikaların yarattığı başka pek çok sorunun yanında bir de gıda egemenliği üzerinde olumsuz etkiler bulunmakta. Türkiye’de bu örnekleri ne yazık ki yakından gözleme imkânına sahibiz.

Örneğin Türkiye “enerji üretiminde dışa bağımlılıktan kurtulma” gerekçesiyle yerli linyit yataklarından yüksek miktarda kömür çıkarmayı ve bunu termik santrallerde yakmayı hedefliyor. 2012 yılı bu nedenle kömür yılı bile ilan edildi. Bunun iklim değişikliğine olan olumsuz etkilerinin ötesinde, bir de ülkedeki tarımsal üretimi baltalaması söz konusu. Zira kömür havzalarının yer aldığı ve termik santral planlarının yapıldığı alanlar Adana’da, Çanakkale’de, Konya’da, Karaman’da, Trakya’da, Afyon’da ve daha birçok yerde gıda üretiminin de merkezinde olan alanlar aynı zamanda. Yani mesele enerjide dışa bağımsızlığın ötesinde, toprak, su, hava ve en önemlisi gıda hakkının gaspına dönüşmüş durumda.

Sadece Konya-Karaman ovalarında 20.000 hektar tarım alanında üst toprağın sıyrılıp yok edilmesi ve buradan kömür çıkarılması planlanıyor²⁰. Başka bir örnek olan Yırca’da termik santral inşa etmek için binlerce zeytin ağacı kesiliyor²¹. Soma’da topraklarından koparılan binlerce çiftçinin mecburen güvenliksiz koşullar altında madene girmesi ve 2014 yılındaki iş cinayetinde hayatlarını kaybetmeleri de meselenin sadece başka bir boyutu.

Mevcut iktisadi düzenin temelinde dünyadaki egemen kapitalist düzenin devamını sağlama güdüsü bulunmakta. Dolayısıyla tarımdan koparılan çiftçiler ucuz işgücü, bu çiftçilerin toprakları ise büyük şirketlerin emrinde ucuz üretim aracı olarak görülüyor.²²

İklim adaleti perspektifinden ise bu sorunu salt teknolojiye bel bağlayarak çözebileceğimiz aşikâr.

20 Katsöz, Ö. (2015) “Kömür yalnızca bir enerji meselesi midir?” İklim Postası <http://www.iklimpostasi.org/2015/12/07/komur-yalnizca-bir-enerji-meselesi-midir/>

21 Turhan, E. (2015) Soma, Ermenek, Yırca: Can Anti-Coal Activists Defend Coal Miners and Olive Farmers? EJOLT Blog <http://www.ejolt.org/2015/01/soma-ermenek-yirca-can-anti-coal-activists-defend-coal-miners-olive-farmers/>

22 Aysu, A. (2015) Gıda krizi: Tarım, ekoloji ve egemenlik, Metis Yayınevi: İstanbul.

TOPLUMSAL CİNSİYET VE İKLİM ADALETİ

5

İklim değışikliği daha önce de sıkça değinildiği üzere aslında egemen siyasi-ekonomik sistemin, yani neoliberal kapitalizmin bir sonucu. Haliyle sonucu olduğu ekonomik sistemin üzerine inşa edildiği adaletsizliklerden beslenmesi ve bu adaletsizlikleri daha da derinleştirmesi kaçınılmaz bir şekilde karşımıza çıkıyor. Örneğin sınıf sömürüsü ve yoksullaştırma üzerine kurulu kapitalist dünya, iklim değışikliği nedeniyle yoksulları daha da yoksullaştırıyor. Benzer bir şekilde hâlihazırda hem küresel Kuzey’de, hem de küresel Güney’de ezilen, eşit olmayan koşullarda yaşayan, çalışan ve türlü adaletsizliğin ve eşitsizliğin altında ezilen kadınlar da bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de iklim değışikliğinden daha fazla etkileniyorlar. Üstelik kadınların ekolojik ayak izlerinin, dolayısıyla iklim değışikliğine olan katkılarının daha az olduğunu da düşününce²³, karşımıza ders kitabı örneği olarak kullanılabilir bir iklim adaletsizliği çıkıyor.

Kadınlar insanlık tarihi içerisinde toplumsal eşitsizliklerin belirmesiyle başta tarıma dayalı toplumlarda olmak üzere yakacak toplama, su taşıma, tohum koruma, yenibilir bitkiler toplama, evcil hayvanları beslenme gibi faaliyetleri ve bunlara paralel olarak ailenin sosyal yeniden üretimi (çocuk-yaşlı bakımı, yemek yapılması, temizlik vs.) konusundaki anahtar rolleri çoğunlukla tek başlarına üstlenmek zorunda bırakılmışlardır. Bir yandan ataerkillik tarafından şekillendirilen toplumsal yapılar sürekli büyümeye ve tüketime dayalı bir iktisadi ufuk çizgisi belirlerken diğer yandan da kadınların ücretsiz hane içi emeğine dayanan bir sosyal yeniden üretim sistemini tekrar tekrar sömürmüşlerdir.

23 EIGE (2012) Review of the Implementation in the EU of area K of the Beijing Platform for Action: Women and the Environment, Gender Equality and Climate Change, Luxembourg: Publication Office of the European Union <http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Gender-Equality-and-Climate-Change-Report.pdf>

Kadınların çevre ile ilişkileri özellikle ekofeminizm, feminist politik ekoloji, ücretsiz hane içi emek literatürü gibi alanlarda aslında bir süredir tartışılmakta. Bu tartışmalar da genelde iki ana eksenle gerçekleşmektedir²⁴:

1. Erkeklerin ve kadınların çevre üzerindeki farklı etkileri
2. Çevresel bozulmanın erkekler ve kadınlar üzerindeki farklı etkileri.

Kimi ekofeministler kadınların üreme ile ilgili biyolojik ilişkilerinden dolayı doğa ile daha yakın bir bağlantı kurduklarını, dolayısıyla da hem doğanın korunmasında daha önemli roller alabileceklerini, hem de çevresel bozulmadan daha çok etkileneceklerini öne sürmektedir²⁵. Bu bağlamda iklim değişikliğinden kadınların doğrudan ve daha şiddetli biçimde etkilenecekleri sıklıkla dile getirilmekte. Ama burada asıl üzerinde durulması gereken nokta, kadınların bu konudaki hassaslıkları dile getirilirken toplumdaki ve erkek egemen dildeki cinsiyetçiliğin tekrardan pekiştiriliyor olması. Zira “kadınlar daha hassas ve güçsüz oldukları için iklim değişikliğinden de daha çok etkilenecekler ve bu nedenle korunmaları gerekiyor” şeklinde kadınları kurban olarak gören söylemlere de sıklıkla rastlamak mümkün²⁶. Meselenin “kadınlar doğa ile daha yakın ilişki içinde oldukları için doğanın korunmasında erkeklerden daha etkin olabilirler” kısmı çoğunlukla atlanmakta veya göz ardı edilmekte. “Kadın doğası gereği doğaldır ve doğaya yakındır” gibi saptamalardansa doğanın ve kadının özgürleşmesinin nasıl bir toplumsal içerik taşıdığı sorusu iklim adaleti anlamında da tartışmanın ana eksenini oluşturur²⁷.

Kadınların iklim değişikliğinden daha yoğun ve şiddetli biçimde etkilenecekleri söylenebilir ama bunun nedeni kadınların fiziksel ya da ruhsal olarak daha güçsüz olmaları değil, zaten hâlihazırda adil olmayan bir sistem içinde yaşıyor olmalarıdır. Toplumsal cinsiyet açısından iklim krizinin keskinleştirdiği adaletsizliklere şu tip örnekler verilebilir²⁸:

- Özellikle Afrika’daki birçok yoksul ülkede aile için suyun uzak bir noktadan taşınması ve tedarik edilmesi işi kadınlar tarafından gerçekleştirilmekte. İklim değişikliği kaynaklı kuraklıklarla birlikte kadınların daha uzun mesafe yürümek zorunda kalacağı öngörülebilir.
- İklim değişikliğinin tarımsal üretimi olumsuz yönde etkileyeceği artık herkesçe dile

²⁴ Meinzen-Dick, R., Kovarik, C., & Quisumbing, A. R. (2014). Gender and sustainability. *Annual Review of Environment and Resources*, 39(1), 29.

²⁵ Örneğin: Jackson C. 1993. Women/nature or gender/history? A critique of ecofeminist ‘development.’ *Journal of Peasant Studies* 20(3):389–419 ya da Mies M and Shiva V. 1993. *Ecofeminism*. Halifax, Can.: Fernwood Publications kaynaklarına bakılabilir.

²⁶ Terry, G. (2009). Climate change and gender justice. <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/climate-change-and-gender-justice-115359>

²⁷ Değirmenci, E. (2010) Kadınlar ekolojik dönüşümde, Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.

²⁸ European Parliament (2015) The gender dimension of climate justice. [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_IDA\(2015\)536478](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_IDA(2015)536478)

getirilen bir beklenti. Gelişmekte olan ülkelerde kadınların ailenin gıda üretiminden sorumlu olması ya da tarlada çalışan ve tarımsal üretimi yapanların çoğunlukla kadın olması, kuraklıktan da kadınların daha fazla etkileneceği anlamına geliyor.

- İklim değişikliği nedeniyle meydana gelen sel²⁹ ya da sıcaklık dalgası gibi felaketlerde yine kadınların daha çok etkileneceği, çünkü kadınların ekonomik olarak yeterince güçlü olmamaları nedeniyle bu tür felaketlere karşı da yeterince önlem alamayacakları öne sürülebilir.

Bu üç örnekte de görüldüğü üzere iklim değişikliğinin kadınları daha çok etkilemesinin nedeni aslında kadınların zaten hali hazırda toplumda adaletsiz bir konumda bulunmaları. Örneğin eğer aile için su taşıyanlar (kas yapıları da bu işe daha uygun olan) erkekler olsaydı, ilk örnekte kadınların iklim değişikliğine daha duyarlı olduklarını söyleyemeycektik.

Bu noktada kadınları iyice iklim değişikliğinin kurbanı haline getiren söylemi tersine çevirip, kadınların doğayla daha yakın olan ilişkilerini aslında avantaja çevirebilmek de mümkün. Tarımsal üretimdeki rolleri sebebiyle su kullanımını yönetiyor olmaları özellikle uyum politikalarında kadınları anahtar aktörler haline getiriyor. Bu bağlamda iklim değişikliğine uyum politikaları doğrudan kadınları içerecek şekilde tasarlanmalı ve kadın gruplarıyla beraber geliştirilmeli. Bu bir yandan iklim değişikliği ile mücadele zeminini sağlamlaştırırken, diğer taraftan da ekofeminist hareketin iklim adaleti ekseninde güncel meseleler ışığında güçlendirilmesi konusunda önemli bir araç olarak kullanılabilir. İklim adaleti bu minvalde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için açık bir taahhüt olmadan, toplumsal cinsiyet eşitliğini güvence altına alan mekanizmalar tesis edilmeden, ödenmemiş ücretsiz hane içi emekler azaltılmadan, neticede erkekler ve kadınlar arasında yeniden siyasi ve iktisadi güç paylaşımı gerçekleşmeden hayata geçirilemez.

29 2009'da İstanbul'daki selde hayatını kaybeden 7 kadın emekçiyi hatırlayalım. Bianet (2009) Yük Minibüsünden İnmeye Çalışan Yedi Kadın İşçi Boğularak Öldü, <http://bianet.org/bianet/kriz/116940-yuk-minibusunden-inmeye-calisan-yedi-kadin-isci-bogularak-oldu> (Erişim tarihi: 22/12/2016)

İklim adaleti için kadınlar (GenderCC – Women for Climate Justice)

Toplumsal cinsiyet aslında erkek egemen müzakerelerde sıklıkla göz ardı edilse de kadın örgütleri iklim değişikliğine adalet temelinde bir yaklaşım konusunda yoğun çaba göstermekte. İklim değişikliği konusunda çalışan, kadınların oluşturduğu çok sayıda ağ ve platform mevcut. Bu ağlar arasında iklim adaletine özel olarak yoğunlaşan *GenderCC – Women for Climate Justice* (İklim Adaleti için Kadınlar) ağı Milano’da 2003 yılında düzenlenen COP9’dan beri bir toplumsal cinsiyet adaletsizliklerini uluslararası iklim gündemine sokmak için çaba sarf ediyor. Ağa özellikle Afrika ve Latin Amerika’daki gelişmekte olan ülkelerden çok sayıda kadın örgütü üye (<http://gendercc.net/>).

Türkiye’ye baktığımızda ise kadın örgütlerinin gündeminde iklim değişikliğinin henüz çok fazla yer almadığını görüyoruz. Çevre hareketinin genel olarak mustarip olduğu mesele burada da karşımıza çıkıyor. Ülkede yaşanan başka bir dolu eşitsizlikle mücadele ederken sıra çevresel adaletsizliklere ve iklim değişikliğine gelemiyor. Yine de özellikle 2015 yılında İstanbul’da düzenlenen İklim Forumu sırasında ve öncesinde gerçekleştirilen *İklim İçin* kampanyası sırasında kadın örgütlerinin de aktif olarak sürece katkı sunduklarını atlamamak gerekiyor. Hak ettiği ilgiyi göremese de, kampanya içinde “İklim İçin Kadınlar” örgütlenmesinin yayınladığı açıklamanın son cümleleri ise oldukça çarpıcı:

- *Kadınların kararlara katılımının her alanda kısıtlı olduğu gibi, iklim politikalarından da göz ardı ediliyor. Müzakerelere ve kararlara, toplumsal cinsiyet perspektifi yeterince yansımıyor. Toplumsal cinsiyetin iklim değişikliği politika, strateji, plan ve programlarına bütünleştirilmesi gerekiyor.*
- *Bizler, iklim için kadınlar, diyoruz ki erkek hükümetlerin, tarafların, liderlerin, müzakerecilerin dünyayı değiştirmek için ortaya koyamadıkları güç biz kadınlarda var.*
- *İklim mücadelesinin ilhamı da, umudu da biz kadınlarda!*
- *Gezegenumizi kurtarmak için, tüm canlıların geleceği için iklim adale-tini istiyoruz ve sağlayacağız.*

2020 ÖNCESİ İKLİM EYLEMİ VE KARBON BÜTÇESİ

6

Gezeganimiz fosil-yakıt bağımlı enerji, ulaşım ve sanayi sistemi, endüstriyel tarım, hızlı kentleşme, sosyo-ekolojik faydaya ve maliyetlere bakılmadan gerçekleşen eşitsiz ekonomik büyüme takıntısı yüzünden şimdیه kadar hiç olmadığı kadar büyük bir fiziksel dönüşümün eşiğinde. Özellikle son yüzyıllarda o kadar çok tahrip yarattık ki **gezegensel limitleri** zorluyoruz (Şekil 2)³⁰. İklim değışikliği limitleri zorlanan meselelerden birisi.

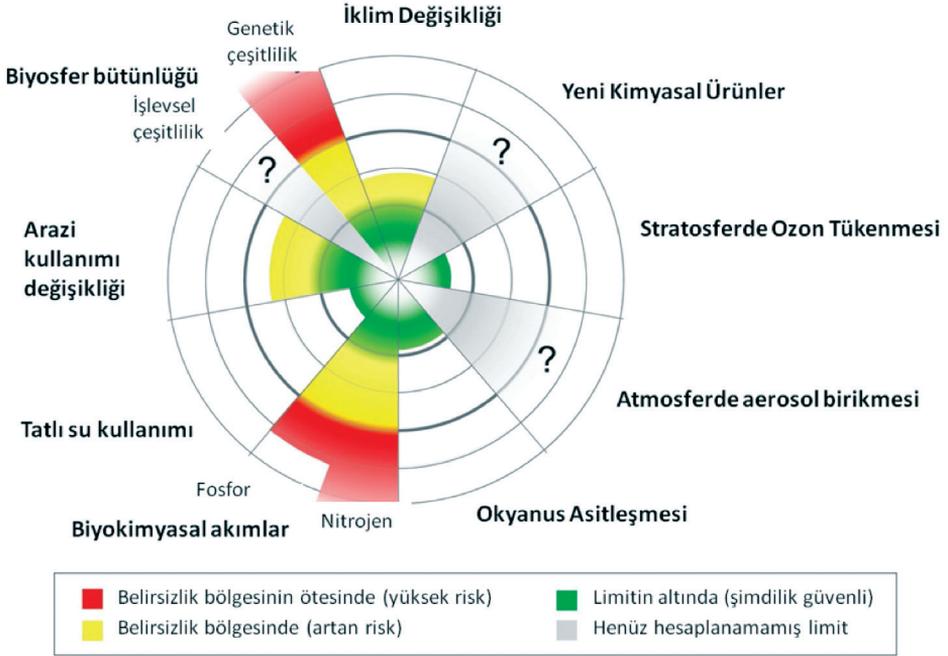
Ardındaki dinamikler ve yapısı itibari ile acil müdahale gerektiren bu krize yönelik nasıl tepki verdiğimizize odaklanmak için yakın geçmişe odaklanmak gerekiyor. Paris Anlaşması'nın kabul edildiği Aralık 2015'teki iklim zirvesi öncesinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine (BMİDÇS) taraf olan ülkelerce masaya koyulan Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı Beyanı³¹ (INDC) öngörülen tedbirlerinin tamamının gerçekleştirilmesi halinde bile küresel ortalama sıcaklık artışıını görece güvenli limit olarak öngörülen, 2100'e kadar ortalama 2°C'lik ısınma ile kısıtlı tutma şansımızın olmadığı pek çok bilim insanı tarafından dile getirilen bir endişeydi³².

Pek çok açıdan iklim krizinin şiddetlendiğini göz önüne alacak olursak küresel ekono mi ve enerji sistemlerinin en kısa sürede karbonsuzlaştırılması (dekarbonizasyonu) acil bir gereklilik. Eldeki tedbirler toplamı ile Paris Anlaşması'nın küçük ada devletleri için hayati olan 1,5°C hedefine ve hatta 2°C amacına ulaşılama riski çok yüksek. Son dönemdeki bilimsel çalışmalarda da azaltım için öngörülen patikalara bakıldığında önümüzde eylem için ne denli az zaman kaldığı açıkça görülüyor (Şekil 3).

30 Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., ... & Folke, C. (2015). Planetary boundaries: Guiding Human Development on a Changing Planet. *Science*, 347(6223), 1259855. URL: <http://science.sciencemag.org/content/347/6223/1259855>

31 https://www.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/The_INDC_of_TURKEY_v_15_19_30-TR.pdf

32 Kintisch, E. (2015). After Paris: The rocky road ahead. *Science*, 350(6264), 1018-1019

Şekil 2. Gezegenel Limitler (Steffen, vd.,2015; Çeviren: Gündoğan, A.C.)

Özetlemek gerekirse, Kasım 2016'da Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından kamuoyu ile paylaşılan Seragazı Salım Azaltım Açığı 2016 Raporundaki bulgulara göre Paris Anlaşması kapsamında ülkelerin sunduğu seragazı salım azaltım hedeflerine ulaşılsa dahi gezegenimiz bu yüzyılın sonuna doğru ortalama 2.9 ila 3.4°C daha sıcak bir yer haline gelecek³³. Paris Anlaşması'nda kabul edilen, insan kaynaklı iklim değişikliği sebebi ile küresel sıcaklık ortalamasında bu yüzyılın sonuna doğru yaşanacak artışı 2°C'nin olabildiğince altında tutmayı başarabilmek içinse küresel seragazı salımlarının miktarının 2030 yılı itibari ile 12-14 Gt daha az olması gerekmektedir.

İklim değişikliği ile mücadelede erken eyleme geçmenin hem maliyeti az hem de etkinliği yüksek olduğu bilinmesine rağmen bunun gerçekleşmiyor oluşu gelecek kuşaklara belki de baş edemeyecekleri maddi ve gayri maddi yükler miras bırakmak demek³⁴. Daha önce Meksika'nın Cancun kentindeki iklim zirvesinde şekillenen 2020 öncesi eylemlerinin hayata geçmesi işte tam da bu bakımdan kritik öneme sahip. BMİDÇS kap-

³³ UNEP (2016) The Emissions Gap Report 2016. URL: <http://www.pbl.nl/en/publications/unep-emissions-gap-report-2016>

³⁴ Pre-2020 Action Now! URL: http://climate-justice.info/wp-content/uploads/2015/06/Pre-2020-action-Bonn-June-2015_ver-1.2.pdf

samında iklim değişikliği ile mücadelede taraf ülkelerin 2020 öncesinde tedbirlerinin iddia seviyesinin artırılması yönündeki irade özellikle 2009 ve 2010 yıllarında iklim müzakerelerinin krizle mücadele bağlamındaki etkinliğinin oldukça sınırlı olduğunun hemen her kesim tarafından kabul edilir hale gelmesi krizde payı görece daha fazla olan gelişmiş ülkelerin bu konuda inisiyatif alması noktasında bir baskı noktası oluşturdu. Bu bağlamda 2014 yılından başlamak ve her iki yılda bir olmak üzere 2020 öncesi hedefleri ve ilerlemeleri değerlendirilen gelişmiş ülkelerin daha fazla sorumluluk üstlenmesi sağlandı. Bunun yanı sıra Kyoto Protokolü 2. Taahhüt Dönemi (2013-2020) kapsamına dahil olan 37 ülke ve AB, sera gazı azaltım hedefleri üstlendiler. Gelişmekte olan ülkelerin de benzer şekilde 2020 yılına dek halihazırdaki referans senaryoları üzerinden azaltım yapmaya teşvik edildiğini görebiliyoruz.

An itibari ile 2020 öncesi azaltım hedefleri ve/veya ilgili olabilecek bazı başka tedbirler belirlemiş olan toplam 73 ülke mevcut ve bu ülkelerin toplam sera gazı salımları küresel toplamın %83'ünü oluşturmakta (Şekil4)³⁵. Türkiye bu ülkeler arasında bulunmamakta.

Şekil 4. 2020 öncesi hedef belirleyen ve belirlemeyen ülkeler (WRI CAIT, 2016)

İklim müzakerelerindeki karar alma organı olan Taraflar Konferansının (COP) 17/CP.17 kararı 2020 öncesi eylemlerin etkinliğini arttırabilmek için özellikle 2016-2020 sürecine yönelik azaltım olanaklarının, pratiklerinin ve teknolojilerinin incelenmesini öngörmekte. İklim krizi ile mücadelede 2020 öncesinin önemi bilinmesine rağmen gerekli somut adımların atılmıyor oluşu krizle mücadeleyi güçleştiren bir etken. İklim değişikliğinin seragazlarının atmosferdeki kümülatif birikimi (özellikle de bugün salı-

³⁵ Ayrıntılar için: <http://cait.wri.org/pledges/>

nan bir birim karbondioksitin atmosferdeki ömrünün 30-100 yıl kadar olduğu düşünül-
düğünde) ile ilgili bir problem oluşu, bu problemin küresel bir bütçe problemi olarak da
görülmesine yol açıyor. 2020 öncesi eylemlerin önemi ve iklim adaletinin boyutları bu
bütçe perspektifinde de daha belirgin hale gelmekte.

Karbon Bütçesi Kavramı ve Karbon Bütçesi Projesine dair

Fas'ın Marakeş şehrindeki 22. iklim zirvesinde (COP22) dünya basınının me-
rakla beklediği otumlardan birisi Küresel Karbon Projesi 2016 oturumuydu. 2001 yılından bu yana küresel karbon döngüsüne ve bütçesine dair bilimsel
çalışmalar yürüten ve sonuçlarını iklim zirvelerinde kamuoyu ile paylaşan pro-
je ekibinin son bulgularına göre fosil yakıt kaynaklı küresel seragazı salım-
larının artışı gittikçe yavaşlamakta. Özellikle fosil yakıtlardan enerji üretimi,
gaz tutuşturma ve çimento üretimi kaynaklı seragazı salımlarının son 3 yıldır
neredeyse yatay bir büyüme kaydetmiş olması ümit verici. Analizlere göre
2014'te %0.7, 2015'te ise sifıra yakın artış kaydedildiği; 2016'da ise artışın %0.2
düzeyinde olmasının beklendiği ifade ediliyor. 2000-2006 arası her yıl orta-
lama %3.5 oranında artış kaydedildiğini; 2006-2015 arasında ise artış oranını
%1.8 olduğunu belirtmekte fayda var.

Bilim insanlarına göre küresel seragazı salımlarının zirve yapmaya yakın ol-
duğunu ve düşüşe geçtiğini söylemek için henüz erken. Ayrıca halihazırda
atmosfere salınan seragazlarının kümülatif etkisinin devam ettiğini, yani az
ya da çok demeden iklim krizini daha da şiddetlendirdiğini unutmamak ge-
rekiyor. Seragazı salımlarındaki artışta yaşanan yavaşlama ve stabilizasyon
belirtisi büyük oranda Çin ve ABD gibi dev ekonomilerde kömür tüketimin-
de yaşanan belirgin düşüşlerden kaynaklanmakta. Yakın geçmişte 400 ppm
(milyonda parçacık) eşiğini kalıcı şekilde geçen atmosferdeki karbondioksit
konsantrasyonunun artmaya devam ediyor olması oldukça endişe verici. Bi-
lim insanları, insan kaynaklı iklim değişikliği yüzünden artmaya devam eden
küresel sıcaklık ortalamasının El Niño gibi doğal olayları güçlendirdiğinin; bu
durumun da yutak alanların yutak kapasitelerini zayıflattığının altını çiziyor.
Bunun anlamı şu: insan faaliyetleri kaynaklı seragazı salımlarının azaltımında
doğanın bize olan desteği giderek azalırken üzerimizdeki azaltım sorumlulu-
ğunu daha da artırıyor.

Karbon Bütçesi Projesi'nin iklim adaleti açısından ortaya koyduğu bazı yalın
gerçekler mevcut. Ülkelerin ortaya koydukları hedefler ve izlenmesi gereken →

→ bilimsel seragazı azaltım patikası göz önünde bulundurulduğunda gelişmiş ülkeler dışındaki ülkelere kalan bütçe kotası uygulanması neredeyse imkansız bir reçete çerçevesi çiziyor. Ek-1 olarak bilinen gelişmiş ülkeler 2020 öncesi radikal seragazı azaltımları yapmadığı müddetçe diğer ülkelere sera gazı salım hakkı teknik olarak kalmamış oluyor. Bu durum halihazırdaki adaletsizlikleri pekiştirici bir unsur. Paris Anlaşması'nın uzun dönemli sıcaklık artışını limateleme hedeflerine ulaşabilmek için tarihsel sorumluluğu fazla olan ülkelerin çok daha hızlı bir şekilde karbonsuzlaşması şart. Gelişmekte olan ülkelerinse en geç 2030 civarında toplam sera gazları salımlarında zirve yapması gerekiyor. Türkiye, hatırlanacağı üzere, 2030 veya herhangi bir zaman diliminde henüz bir zirve öngörmüyor.

PARİS ANLAŞMASI'NIN ARDINDAN UZUN DÖNEMLİ KARBONSUZLAŞMA PLANLARI

7

İklim krizi ile küresel mücadelenin devletler ölçeğindeki çerçevesini belirleyen Paris Anlaşması kapsamında taraf ülkelere uzun vadeli karbonsuzlaşma planlarını paylaşmaları sorumluluğu yüklendi. Ülkelerin 2050 yılına dek uygulayacakları sera gazı azaltım tedbirlerini ve bu tedbirler aracılığı ile ulaşmayı amaçladıkları hedefleri tüm taraflarla paylaşması iklim adaleti açısından da kritik görülmekte. Özellikle kuşaklararası adalet ekseninden bakıldığında insan kaynaklı iklim değişikliğinin en olumsuz sonuçlarının bu krize sebep olan kuşaklar tarafından değil sonraki kuşaklar tarafından yaşanacağı bilimsel bir gerçek. Bu da iklim krizi ile mücadelede “aciliyet” vurgusunun öne çıkmasında en büyük sebeplerden birisi. İklim bilimdeki tüm bulgularının derlendiği en kapsamlı çalışma olan ve Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 6 yılda bir yayınladığı Değerlendirme Raporları (AR) krizi tetikleyen unsur olan insan kaynaklı sera gazı salımlarının azaltılması ve nihayetinde sıfırlanmasını öneriyor. 2013 yılında yayımlanan 5. Değerlendirme Raporu (AR5) aksi halde geri döndürülemez ve baş edilemeyecek nitelikte olumsuz etkilerle yüzleşileceği saptamasını yapıyor. Yani iklim krizini gerçekten durdurmak için adım atabilecek son kuşaklar bizleriz. Mevcut tarihsel dönemeçte etkin bir çözüm bulmazsak gelecek kuşakların böyle bir şansı olmayacak. Bu anlamda acilen ve hızla artan şekilde sera gazı salım azaltımı (ve topyekun karbonsuzlaşma) yapılması gerekiyor. Bu noktada ise ülkeler arası ve ülke içi adalet sorunu ve sorumluluğu doğu-

yor. Krizdeki tarihsel sorumluluğu en çok olan gelişmiş ülkelerin sorunda payı görece az gelişmekte olan ülkelerden daha hızlı ve daha fazla azaltım yapması en adil olan seçenek. Bazı ülkeler bu sorumluluk için bu hızlı dönüşümü ve azaltımı nasıl başaracaklarını tartışıyor ve çözüm yolları arıyorlar³⁶. Yukarıda bahsedilen bu tarihsel sorumluluğu bir kenara bırakıp bu çok taraflı girişimlerin yanı sıra BMİDÇS (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi) olarak somutlaşan küresel rejimde neler oluyor buna odaklanalım.

Küresel iklim rejiminin yeni hatlarını çizen Paris Anlaşması **Madde (4), Paragraf (19)**'da belirtildiği üzere taraf ülkeler anlaşma metni **Madde (2)**'de belirtilen hedefleri ve çerçeve sözleşmenin ana prensiplerini (ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar, göreceli kapasiteler, ulusal şartların farklılığı) dikkate alarak uzun dönemli sera gazı salım azaltım stratejilerini oluşturmak ve paylaşmak sorumluluğuna sahipler. Taraflar Konferansı olarak bilinen ve küresel iklim rejiminde karar alma organı olan COP'ta alınan **1/CP 21** kararı **Paragraf (35)** taraf ülkeleri 2020 yılına dek 2050 perspektifine sahip uzun vadeli düşük karbonlu kalkınma stratejilerini sekretarya ile paylaşmaya davet ediyor. Peki uzun vadeli planlarda durum ne?

COP22 Marakeş iklim zirvesine değin uzun vadeli planlarını açıklayan hiçbir taraf ülke bulunmazken Trump'ın başkanlığa seçilmesiyle iklim politikası tepe taklak olan ABD, Obama politikalarını devam ettirme sinyali verecek bir şekilde 2050 planını sunan ilk taraf ülke oldu³⁷. ABD'nin uzun vadeli planlarına göre içinde bulunduğumuz yüzyılın ortasında sera gazı salımında %80 azaltım öngörülüyor. Dahası Obama yönetimi gide-rayak Yeşil İklim Fonu'na (Green Climate Fund) 500 milyon ABD Doları boyutunda bir katkıyı da ödemiş bulundu. Bu politikaların Trump'ın döneminde hangi yöne evrileceği bilinmemekle beraber³⁸, ülke içi siyasetin tüm taraf ülkeler ve çok taraflı anlaşmaların uygulanabilmesi açısından bir endişe kaynağı olması yeni bir durum değil. Dahası Marakeş'te uzun vadeli planlarını paylaşan tek ülke ABD olmadı. Almanya³⁹, Kanada⁴⁰ ve gelişmekte olan ülkeler içinde makro-ekonomik göstergeler açısından Türkiye ile benzerliği ile dikkat çeken Meksika da 2050 planlarını paylaşan ülkeler arasındaydı⁴¹. Meksika'nın 2050 planına dair ayrıntılar aşağıdaki kutuda bulunabilir.

COP22'deki bir diğer önemli gelişme ise "2050 Patikaları Platformu" adı verilen, kurulduğu anda 22 devlet ve 15 şehirden oluşan bir inisiyatifin diğer devlet ve devlet dışı

36 Derin Karbonsuzlaşma girişimi için: <http://deepdecarbonization.org>

37 http://unfccc.int/files/focus/long-term_strategies/application/pdf/mid_century_strategy_report-final_red.pdf

38 Trump'ın ilk günlerindeki performansına ve Çevre Koruma Ajansı'na (EPA) atamaya çalıştığı bilim karşıtı, iklim reddiyecisi muhafazakâr isimlere bakıldığında iklim politikasının hızla bozulacağı tahmin edilebilir.

39 http://unfccc.int/files/focus/long-term_strategies/application/pdf/161114_climate_action_plan_2050_en_bf.pdf

40 http://unfccc.int/files/focus/long-term_strategies/application/pdf/can_low-ghg_strategy_red.pdf

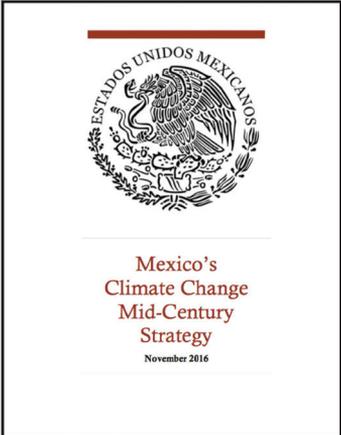
41 http://unfccc.int/files/focus/long-term_strategies/application/pdf/mexico_mcs_final_cop22nov16_red.pdf

aktörlere ihtiyaç duyulması halinde uzun vadeli planlarının formülasyonu için destek vereceklerini açıklamıştı⁴². Sadece gelişmiş değil gelişmekte olan devletlerin de içinde bulunduğunu inisiyatifin iklim değişikliği politikaları ile diğer ülkelere liderlik etmek motivasyonu taşıdıkları da belirtilmeli (bkz. **Tablo 1**).

Devletler	Devlet Dışı Aktörler
Brezilya, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Almanya, Peru, Birleşik Krallık, Marshall Adaları, İsveç, (AB adına) Avrupa Komisyonu, ABD, Şili, Norveç, Meksika, Nijerya, Fas, İtalya, Yeni Zelanda, Japonya, Etiyopya, İsviçre, Fransa	Rio, Paris, Rio, Melbourne, Sydney, Yokohama, Sydney, Yokohama, New York, San Francisco, Portland, Washington, Vancouver, Oslo, Londra, Boston, Stockholm, Kopenhag

Tablo 1. 2050 Patikaları Platformu kuruluşunda yer alan devlet ve devlet dışı aktörler

Marakeş'te uzun dönemli karbonsuzlaşma hedefleri ile ilgili olabilecek bir başka açıklama dünyanın en yoksul sayılabilecek 47 ülkesinin Kasım 2009'da kurulan "Kırılgan Ülkeler Forumu" (Climate Vulnerable Forum) olarak adlandırılan çatı altında birleşmeleri ve en kısa zamanda %100 yenilenebilir enerjiye geçiş yapacaklarını açıklamaları oldu⁴³. Bunun yanı sıra zorunda olmadıkları halde 2020 yılı öncesinde ulusal katkılarını (NDC) güncelleme ve uzun vadeli planlarını hazırlama sözü veren forum üyeleri iklim adaleti açısından Fas'ta verilen en güçlü mesajlardan birine imza attılar.

**Mexico's
Climate Change
Mid-Century
Strategy**
November 2016

Meksika Birleşik Devletleri Yüzyıl Ortası (2050) İklim Değişikliği Stratejisi

Makro-ekonomik olduğu kadar yıllık seragazi salımı miktarı, kişi başına düşen seragazi salımı ve karbon yoğunluğu gibi göstergeler açısından da Türkiye ile benzerlikler kurulabilecek bir gelişmekte ülke olan Meksika hatırlanacağı üzere Paris'teki iklim zirvesi öncesinde paylaştığı ulusal katkı dokümanında (NDC) sera gazı salımlarını 2030 yılında →

⁴² <http://newsroom.unfccc.int/media/791675/2050-pathway-announcement-finalclean-3.pdf>

⁴³ <http://www.thecvf.org/wp-content/uploads/2016/11/CVF-Marrakech-Communique-for-Adoption.pdf>

→ halihazırdaki sera gazı salım patikasına göre %22 koşulsuz, %36 koşullu azaltma hedefi belirlemiştir. Bu hedef zayıf bulunsa da iklim politikaları açısından Meksika'nın gelişmekte olan ülkeler arasında en iddialı ülke sayıldığı için altı çizilmeli. İklim Değişikliği yasasını Nisan 2012'de devreye alan Meksika yasa kapsamında 2050 yılına dair 2000 yılı seviyesine göre %50 azaltım hedefi öngörüyor. Dolayısı ile Meksika'nın Paris Anlaşması'ndan önce belirlenmiş bir hedefi vardı denebilir. Diğer yandan Meksika sera gazı salımlarını 2025-2026'da zirve yaptırarak düşüşe geçirmeyi hedeflemekte. Meksika'nın 2013 yılında yasaya dayanan bir **Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi (10-20-40)** olarak da bilinir) oluşturduğu bilinmektedir. Bunun yanında planlama bağlamında 6 yıllık döngülerle ilerleyen **Özel İklim Değişikliği Programı, Eyalet ve Belediye İklim Değişikliği Programları** gibi katılımcı politika belirleme süreçleri Meksika'da iklim değişikliği ile mücadelenin önemli araçları sayılıyor. Meksika devleti iklim politikaları ve enerji geçişi gibi politikalarla ilgili ulusal bir danışma süreci yürüttüğünü ve oluşturulan tüm politikaların bu sebeple Meksika halklarının iradesini yansıttığını belirtiyor. Ülke, bu anlamda **1992 Rio Çevre ve Kalkınma Deklarasyonu**'na (10. Madde) referans vererek çevresel sorunların en etkili çözümünün vatandaşların katılımı ile çözülebileceğine olan inancının altını çizmekte. Meksika'da ulusal adalet sisteminde çevresel zararların tazmini için dava yolu Nisan 2013'ten itibaren açık durumda. Bu durum vatandaşların çevre sorumluluğunu aktif şekilde kullanabilmesine olanak tanıyor.

Kasım 2016'da COP22 zirvesinde uzun vadeli planlarını sunan Meksika bu yapan ilk gelişmekte olan ülke oldu ve Türkiye gibi 'özel koşullarında' ısrar edip eyleme geçmeyen ülkelere bir liderlik mesajı verdi. Meksika uzun vadeli planında özellikle iklim biliminin bulgularına ve demokratik katılıma yapılan göndermeler dikkat çekici. Paris Anlaşması kapsamında taraf ülkelerin sundukları katkıların iklim bilimi bulgularına göre iklim krizi ile etkin biçimde başa çıkmakta yeterli olmadığını ve bilim ışığında güncellenmesi gerektiği kabulü ile başlayan **Meksika Yüzyıl Ortası (2050) İklim Değişikliği Stratejisi** aynı zamanda ulusal, bölgesel ve yerel iklim değişikliği politikalarında demokratik katılım ve sahiplenmeyi ne denli kritik gördüğünün altını çiziyor. Meksika daha önce belirlemiş olduğu 2050'de %50 azaltım hedefini bu yeni planda da muhafaza etmekte. Bu hedefe ulaşmak için temiz enerjiye geçiş, enerji verimliliği, sürdürülebilir şehirler ve karbon yutaklarının korunması gibi farklı alanlarda çeşitli tedbirler ele alınmakta. Kendini iklim krizi ile mücadelede küresel liderlerden birisi olarak tanımlayan Meksika ABD ve Kanada gibi ülkelerle işbirliği yaptığı **Temiz Enerji ve Çevre Ortaklığı** ile iklim değişikliği ile mücadelede yeni ittifaklar kurarak yeni ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar kazanmayı hedefliyor.

Meksika'nın planının Fas'ta duyurulmasının ardında yatan bir diğer kritik amaç da diğer gelişmekte olan ülkelere uzun dönemli planlarını paylaşmaları için cesaret vermek ve örnek teşkil etmek. Meksika'nın iklim değişikliğine uyum konusuna en az azaltım konusu kadar önem verdiği de belirtmemiz gerekir. Sosyal ve doğal sistemlerin iklim değişikliğine kırılganlığını azaltmak için uyum stratejileri her 6 yılda bir gözden geçirilmek zorunda. Bu gözden geçirme süreci azaltım konusunda her 10 yılda bir olarak öngörülüyor. İklim adaleti açısından Meksika'nın bu hamlesi ve süreci yönetim biçimi kuşaklararası adalet konusunu ciddiyetle ele aldığı bir göstergesi sayılabilir ve Türkiye gibi ülkelere örnek teşkil edebilir.

İKLİM BORCU VE İKLİM FİNANSMANI

8

İklim borcu kavramı kimi taraflarca iklim krizi ile mücadele için gereken prensip tabanlı bir yaklaşımın gerektirdiği adil ve etkili çözümün temeli; kimi taraflarca ise basın ekonomik sistemin amaçlarına hizmet edebilecek ölçüde dar kapsamlı ve yıkıcı bir konsept olarak nitelendiriliyor. Peki iklim adaleti açısından bu kavram neden önemli, hangi tartışmaları beraberinde getiriyor ve yeni iklim rejiminde özellikle iklim finansmanı bağlamındaki yeri nedir? Tarihsel gelişimine bakıldığında iklim borcu kavramının çevre adaleti bağlamında özel bir vaka olarak tanımlandığını görüyoruz. Bu bakış açısında sanayileşmesini kendi doğal varlıklarını görece hızla tüketip diğer ülkelerin doğal varlıklarını da kullanarak refah birikimi sağlayan ve zenginleşen ülkelerin tarihsel olarak oluşturduğu ekolojik borcundan söz edilmekte. Yukarıda daha detaylı açıkladığımız ekolojik borç bu noktada bitmiyor. Verilere bakıldığında sanayileşmesini erken dönemde tamamladığı için gelişmiş olarak adlandırılan bazı ülkelerin mevcut refah seviyelerine, gelişmekte olan ve en az gelişmiş olarak adlandırılan küresel Güney ülkelerinin kişi başına düşen sera gazı salımlarından onlarca kat fazlasını atmosfere salarak eriştikleri görülebiliyor⁴⁴. Bu durum hem coğrafi açıdan eşitsizlik ve adaletsizlik doğururken, aynı zamanda gelecek kuşaklarla şimdiki kuşaklar arasında benzer bir tarihsel adaletsizliğe yol açıyor. Bu iki adaletsizliğin yanı sıra insan kaynaklı seragazı salımları sebebiyle oluşan iklim krizinin etkilerinin coğrafya, toplumsal cinsiyet, sınıf, kültürel, dinsel ve etnik gruplar gibi toplumun farklı katmanları üzerindeki yıkıcılığının aynı olmadığını da belirtmek gerekiyor. Yani iklim krizinin yıkıcı etkileri ve sayısallaştırılabilen ve sayısallaştırılmayacak maliyetleri de adaletsiz bir şekilde dağılmakta. İklim borcu işte bu adaletsiz ilişkinin iklim değişikliği özelindeki karşılığı olarak tanımlanıyor. İklim borcuna

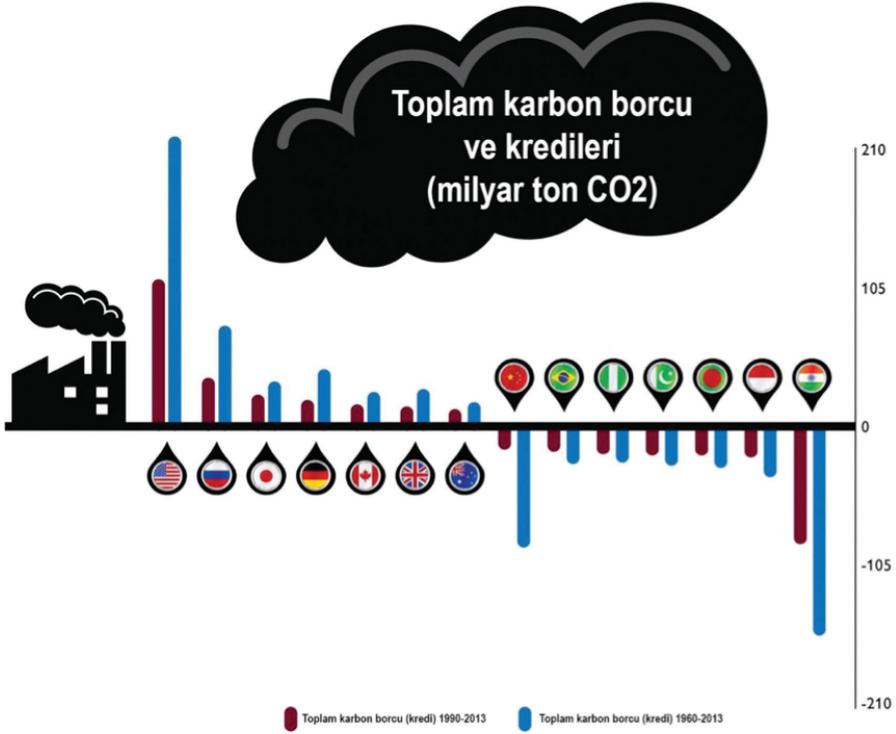
⁴⁴ CAIT Historical: <http://cait.wri.org/historical>

dair bir diğer tanım ise 2009 yılında Bolivya’da düzenlenen Halkların İklim Değişikliği ve Doğa Ana Zirvesi’nde⁴⁵ ortaya atılmıştı: “Dünyanın atmosferinin ve iklim sisteminin sera gazlarını absorbe edebilme kapasitesinin gelişmiş ülkeler tarafından aşırı tüketimi yüzünden doğan ve gelişmiş ülkelerin yeryüzü anaya ve gelişmekte olan ülkelere olan borcudur”.

Mevcut bilimsel çalışmalar 1850’den bu yana iklim krizine sebep olan insan faaliyetleri kaynaklı sera gazı salımlarında büyük oranda gelişmiş ülkelerin payının bulunduğunu ve bu nedenle tarihsel sorumluluğun büyük kısmının gelişmiş ülkelerde olduğu belirtiliyor. Bu durumun yanında iklim krizinin bu problemde payı daha az olan ülkeleri daha çok vurduğu/vuracağı da gün geçtikçe belirginleşen bir durum. Sosyo-ekonomik kalkınmasını daha fazla güçlüklerle sürdüren ülkeler, iklim krizine çözüm bulunması için seragazi salımlarının kısıtlanması gerekliliğinden ötürü ek yükümlülüklerle karşı karşıya. Aynı ülkelerin iklim bağlantılı afetlerdeki kayıplarla baş etmesi, iklim krizinin etkilerine uyum için gereken tedbirleri alabilmek için yeni kaynaklar yaratabilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda iklim borcu gelişmiş ülkeler kadar kalkınma haklarını onlar kadar kullanamayacak durumda olan gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin karşılaştıkları adaletsizliklerin niteliksel ve niceliksel olarak tanımlanma çabasının bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. İklim borcu özetle iklim değişikliğine uyumun ve azaltımın ekolojik, ekonomik ve sosyal maliyetlerini içermekte. Yukarıda belirtilerin maliyetlerinin büyük oranda sayısallaştırılmayacak olduğunun altı çizilmesi gerekir. İklim değişikliği yüzünden yaşanabilecek ulusal topraklarının bir kısmını kaybeden, göç etmek veya daha kötü koşullarda yaşamak durumunda kalacak olan toplumsal kesimlerin kayıpları takdir edilmelidir ki asla sayılara indirgenemez. İklim adaleti perspektifinden kayıpların istatistiklere indirgenmesi ahlaki ve değerler açısından yıkıcıdır. Buna rağmen bilimsel çalışmalarda iklim borcunun kısmen sayısallaştırılmaya çalışıldığını görebiliyoruz. Bunların arkasında yatan ana sebep iklim krizi ile mücadelenin çerçevesini çizen müzakerelerde gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere hangi kapsamda, hangi miktarda ve hangi boyutlarda yardım yapması gerektiğinin alt sınırını çizebilmektir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) ve yeni yürürlüğe giren Paris Anlaşması’ndan doğan sorumlulukların yerine getirilebilmesi açısından gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere aktarılacak kaynakların belirlenebilmesi için bu çalışmaların önemi büyük. Yapılan her çalışmanın ayrı kapsamları bulunduğu için altını çizerek bir örnek paylaşmakta fayda var. Kanada’daki Concordia Üniversitesi’nden Damon Matthews’ın çalışmasında ülkelerin birbirlerine olan iklim borçlarının seragazi salımları açısından belirlenmeye çalışıldığını dolayısı ile bu borçların milyar ton CO₂ cinsinden “karbon borcu” olarak adlandırıldığını görmekteyiz (Şekil 5)⁴⁶.

⁴⁵ World People’s Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth, <https://pwccc.wordpress.com/>

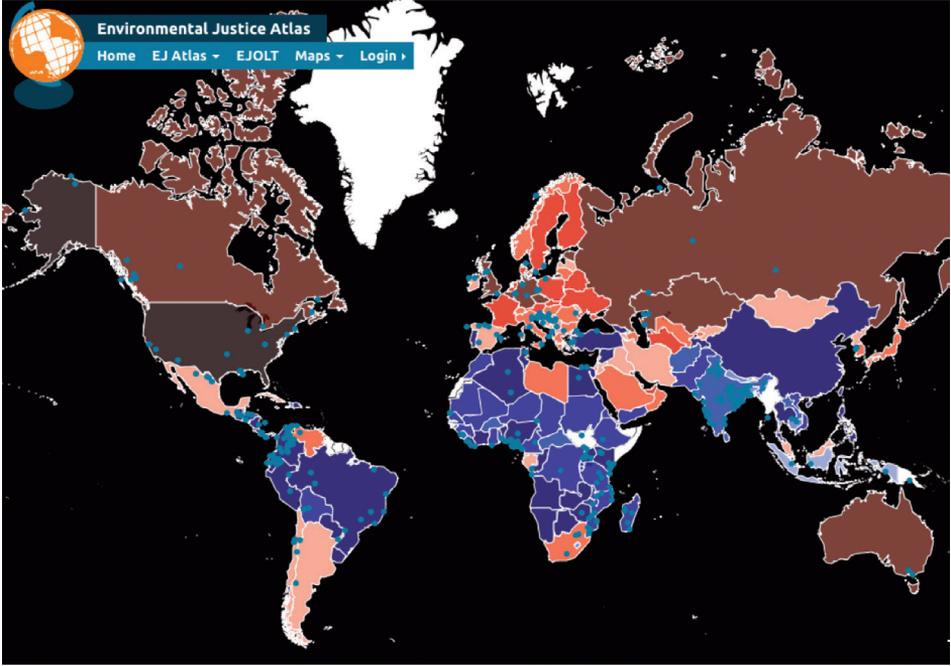
⁴⁶ Matthews, H. D. (2015). Quantifying historical carbon and climate debts among nations. Nature Climate Change.

Şekil 5. Seçilmiş ülkelerin birbirlerine olan iklim borçları (Matthews, 2015)

154 ülkenin 1850-2011 yılı sera gazı salım verilerine dayanarak gerçekleştirilen bir çalışmaya göre ise 71 ülkenin diğerlerine kıyasla adil olmayan şekilde salım yaptığı 83 ülkenin ise görece çok daha az salım yaptığı ve bu adaletsizliği gündeme getirme hakkı olduğu savunulmuştur (Şekil 6)⁴⁷.

⁴⁷ <https://ejatlas.org/featured/climate-debt>

Şekil 6. 154 ülke için “iklim borcu” haritası, Çevre Adaleti Atlası, www.ejatlas.org (kahverengi tonları iklim borcu olan ülkeleri gösterir)

Peki, bu tarz çalışmaların iklim müzakereleri üzerindeki etkisi nedir? Küresel rejim-de gelişmiş ülkelerin tarihsel sorumluluklarından kaçınmaya gayret etmiş olduğu bir gerçek⁴⁸. Hatta bu sorumluluklarından kaçınmak için çeşitli “aldatıcı çözümler” geliştirildiği ve uygulandığı eleştirisi sivil toplum kuruluşları tarafından sıkça dillendirilen bir eleştiri olmuştur⁴⁹. Bu aldatıcı çözümlerin küresel Kuzey’in anlamlı seragazı azaltım tedbirlerinden kaçınması, düşük karbon ekonomisine doğru gerçek ve yapısal bir dönüşümün geciktirilmesi için zaman tanıdığı öne sürülmekte. Özetle çevresel, ekonomik ve sosyal maliyetlerinin göz ardı edildiği bu çözümlerin teknik, finansal ve kurumsal ölçekte sunulduğunu/uygulandığını görebiliyoruz (bkz. **Tablo 2**). Bu çözüm önerilerinin özellikle uluslararası şirketlerin yeni piyasalara ve pazarlara girebilmesini kolaylaştırıyor oluşu neden bu denli güçlü şekilde bu önerilere sahip çıktığını açıklayan bir bulgu.

⁴⁸ FOE International (2005) Climate Debt: Making Historical Responsibility Part of the Solution. Friends of the Earth International.

⁴⁹ FOE International (2009) Financing Climate Justice: Ensuring a Just Agreement on Climate Change.

Teknik	Finansal	Kurumsal
Tarımsal ürünlere dayalı yakıtlar, nükleer enerji, karbon yakalama ve depolama teknolojileri, mono-kültür tarımı, genetiği değiştirilmiş organizmalar vb.	Karbon denkleştirme (offset), karbon ticareti, teknoloji, ürün ve hizmet patentleri, bazı sınır gümrük vergileri vb.	İklim finansmanın neoliberal ekonomi kurumları aracılığı ile kanalize edilmesi, temiz teknolojiler adı altında fosil yakıt temelli ve/veya çevresel ve sosyal etkisi fazla olan teknolojilere sağlanan fon mekanizmaları vb.

Tablo 2. İklim değişikliğine dair teknik, finansal ve kurumsal sahte çözümler

BMİDÇS ve Paris Anlaşması kapsamında iklim borcunun temelde iklim finansmanı kavramı aracılığı ile sınırlı bir biçimde şekil bulduğunu görmekteyiz⁵⁰.

Son söz olarak iklim borcunun mevcut sistemde tamamen kapanması ve bir daha oluşmaması için küresel adalete, eşitliğe, çoğulculuğa dayalı ve eski sistemin paradigmasından çok farklı yeni bir ekonomi-politik çerçevesine ihtiyaç olduğunu söylemek gerekir. Bu yeni çerçeve ekonomik büyüme takıntısını kıran planlı ekonomik küçülme (*degrowth*) önerilerinden enerjinin demokratikleştirilmesine, kent-kır ayrımının yeniden düşünülmesinden kamu bütçesinde yurttaş kontrolüne pek çok yenilik içermek zorundadır.

⁵⁰ Vanderheiden, S. (2015). Justice and Climate Finance: Differentiating Responsibility in the Green Climate Fund. *The International Spectator*, 50(1), 31-45.

İklim Finansmanı ve Bazı Güncel Gelişmeler

BMİDÇS kapsamında iklim krizinde tarihsel sorumluluğunu daha çok olan “gelişmiş” tabir edilen ülkelerin iklim krizinin olumsuz etkilerine en çok açık ve bu etkilerle baş edebilme kapasitesi bir o kadar az olan “gelişmekte olan ülkelere” BMİDÇS kapsamındaki sorumlulukların yerine getirilebilmesi ve olumsuz etkilerle başa çıkılabilmesi için finansal destek sunması öngörülmekte. Bu desteklerin belirli mekanizmalar kapsamında ve aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışıldığını ve desteğin genel adına “iklim finansmanı” dendiğini kabul edebiliriz. Bu yaklaşım Paris Anlaşması’nda da değişmemiş, hatta az önce belirtilen dar anlamıyla iklim finansmanının hacmi ve mekanizmaların etkinliğinin arttırılması hedeflenmiştir. Anlaşma kapsamında 2020 yılından itibaren yılda en az 100 milyar ABD dolarının “gelişmiş” ülkelere “gelişmekte” olan ülkelere aktarılması gerektiğini, bu aktarımın ağırlıklı “Yeşil İklim Fonu” yapılması gerekiyor. Sadece Paris Anlaşması kapsamındaki ulusal katkı dokümanlarında belirtilen iklim eylemlerinin finansmanı için önümüzdeki 15 yılda 13,5 ila 16,5 trilyon dolar gerektiği göz önüne alınca rakamın yetersizliği görülebilir.

Dünyadaki iklim finansmanı konusundaki gelişmelere kısaca göz atmak gerekirse: Değerlendirmeler küresel iklim finansmanının 2014 yılında bir önceki yıla nazaran %18 artarak 392 milyar dolar seviyesine ulaştığına işaret ediyor. Bu rakamın 2011 yılında 364 milyar, 2012 yılında 359 milyar ve 2013 yılında 342 milyar olduğu hesaplanmaktaydı. 2014 yılında kullanılan 392 milyar dolarlık iklim finansmanının yaklaşık %39’unun (151 milyar dolar) kamu kaynağı, %61’inin (241 milyar dolar) ise özel sektör kaynağı olduğu belirtilmekte. BMİDÇS’deki statüsünden dolayı Türkiye’nin Yeşil İklim Fonu’ndan (Green Climate Fund) yararlanma şansı şu andaki konumu değişmediği takdirde yok ancak Türkiye temsilcileri “özel şartlarını” öne sürerek bunu talep etmeye devam ediyor. Öte yandan Türkiye 2016 başında yayınladığı 6. İklim Değişikliği Ulusal Bildirimi’nde de ifade edildiği gibi başta Avrupa Birliği yapısal fonları olmak üzere çoktarafli Kalkınma Bankaları fonları, Küresel Çevre Fonu (GEF), İklim Yatırım Fonları (CIF), ikili ve çok tarafli diğer fonlar gibi pek çok çeşitli iklim finansmanı erişimine sahip. Türkiye’nin gelişmekte olan ülkeler arasında çok tarafli iklim finansmanına erişim açısından dünyada en fazla para alan 7. sıradaki konumunu korumakta olduğunun da altını çizmemiz gerekir²⁰.

51 Gündoğan, A.C. & Turhan, E. (2016) Turkey: Notes from A State of (Climatic) Emergency. <http://www.climatechangenews.com/2016/11/10/turkey-notes-from-a-state-of-climatic-emergency/>

ENERJİ DEMOKRASİSİ

Küresel ortalama sıcaklıklar arttıkça, iklim değişikliğinin en önemli nedenlerinden biri olan enerji üretimi ile ilgili tartışmalar da gitgide ısınıyor. Enerji arz güvenliği argümanları ile fosil yakıtlar savunulurken, enerji dönüşümü argümanları ile düşük karbonlu, yenilenebilir enerji kaynakları öne sürülüyor. Bütün bu tartışma çoğunlukla dört ana başlığa indirgeniyor⁵²:

1. Bilimsel sorular: Atmosfere daha ne kadar karbon salabiliriz?
2. Teknoloji soruları: Arkasında hep beraber koşuşturmamız gereken yeni teknolojik çözüm nedir?
3. Ekonomik sorular: Güneş ve rüzgâr ne zaman kömür kadar ucuz olacak?
4. Yönetimsel sorular: “Uzmanlar” bu konuda ne diyor?

Fosil yakıt ve ekonomik büyüme takıntılı müesses iktisadi-siyasi nizamın küresel iklim krizine çözüm bulamamasına inat enerji demokrasisi⁵³ fikri 3 ana sacayağı üzerinden ilerliyor: Bunların ilki fosil yakıt şirketleri ve devlet-güdümlü lobilerin gündemlerine topyekûn direniş. İkincisi özelleştirilen ve/veya piyasalaştırılan enerji altyapısının yeniden müşterekleştirilmesi, kamulaştırılması; üçüncüsü ise küresel enerji sisteminin en hızlı ve adil şekilde karbonsuzlaştırılması için yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği uygulamalarının hayata geçirilmesi. Bu biçimiyle enerji demokrasisi, enerjinin hem üretildiği hem tüketildiği yerlerde adaleti öncüleyen, enerji üretim ve tüketim süreçlerinin sahipliğini ve karar alma süreçlerini dert eden bir yaklaşım. “Güneş, rüzgâr bize yeter” sloganını siyaseten sorgulayarak “hangi güneş, kimin rüzgârı?” diye soran enerji

⁵² Angel J. (2016) Strategies of Energy Democracy, Rosa Luxemburg Stiftung Brussels office.

⁵³ TNI (2016) Towards Energy Democracy, https://www.tni.org/files/publication-downloads/energy_democracy_workshop_report_for_web-2.pdf (Erişim tarihi: 22/12/2016)

demokrasisi yenilenebilir de olsa kapitalist birikime can suyu taşıyan merkezi enerji yatırımlarını hedef tahtasına koyarak yola koyuluyor. George Caffentzis'in sözlerini bu noktada hatırlamakta fayda var:

“Yenilenebilir enerjilere, on yıllardır süren alternatifçi retorik vesilesiyle kana bulanmış fosil yakıtlar ve bizleri kıyametle tehdit eden nükleer enerji karşısında ironik bir rol biçilmiş durumdadır. Halbuki 16. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasındaki kapitalizmin yenilenebilir enerji kaynaklarıyla beslendiği dönemi hesaba katarsak, bu dönemin uluslararası sevgi ve barış dönemi olduğunu söylemek oldukça zordur”⁵⁴.

Yani mesele Türkiye’de de artan biçimde farklı veçhelerini gördüğümüz HES (hidroelektrik santral), JES (jeotermal enerji santrali) ve RES (rüzgar elektrik santrali) ihtilaflarını okurken güç sahiplerinin “E siz de her şeye karşısınız?” propagandasına kapılmamak. Sermayenin doğayı finansallaştıran, güvenlikleştiren enerji güvenliği söylemiyle kalıcı olağanüstü hal ve acele kamulaştırma ataklarını kontra-atakla karşılayıp gole çevirmek de ancak emek hareketi ve iklim adaleti hareketini enerji demokrasisi gündemi üzerinden bir araya getirmekle mümkün olabilir.

Emek ve iklim hareketlerinin enerji demokrasisi üzerinden bir araya gelmesi sadece karbonsuzlaştırma için değil, karbon-sonrası bir dayanışma ekonomisi için de geleceği şimdiden kurmak anlamına geliyor aynı zamanda. Örneğin Cornell Üniversitesi’nin Küresel Emek Enstitüsü (Global Labor Institute - GLI), küresel enerji dönüşümünü bir demokrasi meselesi olarak ele alıyor. GLI’nin ev sahipliğinde 2012 yılı Ekim ayında düzenlenen ve 18 ülkeden sendika liderlerinin katıldığı bir toplantının sonuç bildirgesi de bunu net olarak ortaya koyuyor zaten:

“Bir enerji dönüşümü – enerji demokrasisi- ancak emekçiler, toplumlar ve kamuoyuna (siyasi) gücün somut bir transferi varsa mümkün olabilir. Kaynakların sermayenin ve altyapının özel sektör elinden demokratik biçimde denetlenen kamu sektörüne transferi gerçek anlamda sürdürülebilir bir enerji sisteminin önümüzdeki onyıllar içerisinde hayata geçirilmesi için elzemdir. [...] Emekçiler enerjinin nasıl üretildiği ve kullanıldığı üzerinde gerçek bir söz sahibi olmalıdır. Enerji bir kamusal fayda ve temel hak olarak tanınmalıdır.”

Pratikte Enerji Demokrasisi

Küresel iklim krizine acil, adil ve gerçekçi bir cevap üretmek için kömürden başlayarak mevcut fosil yakıtların toprağın altında bırakılması bir zorunluluk ancak bu başlı başına yeterli değil. Enerji politikalarının sosyalleşmesi ve demokratikleştirilmesi de şart. Bu

⁵⁴ Abramsky, K. (Ed.). (2010). Sparking a worldwide energy revolution: Social struggles in the transition to a post-petrol world. AK Press.

anlamda enerji demokrasisi dört başlıkta ele alınabilir:

1. Enerji üretimini demokratikleştirme ve katılım,
2. Mülkiyet,
3. Artık değerın nasıl değerlendirileceği
4. İstihdam, ekoloji ve kendi kendine yeterlilik.

Demokratikleştirme ve katılım noktasında enerji politikaları özelinde örneğin halkın kendi bölgesinde rüzgâr tribünü kurulup kurulmayacağına karar verebilmesi; enerji tedarikçilerinin fiyat politikalarına dair o hizmeti alan insanların bu noktada kararlara etkisi olması; yerelde halkların kooperatifleşerek enerji üretebilme imkânına sahip olması ve buradan elde ettikleri gelirlerin nasıl kullanılabileceği üzerinde tam yetkiye sahip olmaları gibi örnekler sıkça karşımıza çıkanlardan bazıları. Malum enerjinin üretimi, iletimi, dağıtımı işbirliği gerektiren teknik konular ancak teknik oldukları kadar şimdye kadar göz ardı edilen politik karakterleri de var. Bugünden (yani depolitize, bireysel, şirket-müşteri ilişkisine indirgenmiş biçimden) farklı olarak enerji demokrasisi kolektif, politik ve müşterekler odaklı bir yapılanmayı merkeze alıyor. Bu anlamda da enerji üretim ve tüketim süreçlerinin mülkiyetinin yeniden ele alınması enerji demokrasisi tartışmasının göbeğinde yer alıyor.

Artık değer ve istihdam konularına gelecek olursak mesele daha da netleşebilir. Rüzgar ve güneş enerjisine bir defa yatırım yaptıktan sonra sürekli şekilde büyük yatırımlar gerektirmeyeceğini biliyoruz. Üstelik bu enerji tiplerinde yetişmiş personel ihtiyacı yeni bir istihdam alanı da yaratmakta. Halihazırda bir enerji dönüşümü (*Energiewende*) geçiren Almanya'da yenilenebilir enerji endüstrisinde çalışanların sayısı fosil yakıt endüstrisinde çalışanların sayısını çoktan geçti. Burada küçük-orta ölçekli işletmelerin rolü ve yerel sahiplik oranı (şu anda Almanya'daki yenilenebilir enerji yatırımların yarısı ya yerel yönetim ya da kooperatif mülkiyetinde) oldukça büyük. Ancak devri kapanacak olan fosil yakıtlardan yeni bir paradigmaya geçiş yaparken sosyal adaleti dikkatle ele almak ve bu sektörlerdeki emekçiler için de çözüm üretmek gerekli. Yeni beceriler nasıl kazandırılacak? Artık değer nasıl paylaşılacak, nasıl yeniden dağıtılacak? Ekolojik sürdürülebilirlik ve kendine yeterlilik "ekonomik büyüme her derde deva" ve "akmasa da damlar" (*trickle-down*) yalanlarına dair alternatifler üretirken dikkate alınması gereken kritik konulardan. Enerjinin tüketimini yeniden düşünmek daha azı ile daha mutlu olduğumuz, doğanın parçası olarak yaşayabildiğimiz alternatifleri tesis edebilmeyi gerektiriyor. Peki bu nasıl olacak? Örneğin enerji tüketicileri olarak bizler kâr maksimizasyondan başka birşeyi düşünmeyen şirketlerden farklı olarak enerjinin kendisini değil ama bize sunduğu hizmetleri ısı ve elektrik gereksinimlerimiz eliyle kendimiz organize edebilirsek temel ihtiyaçları karşılayacağımız ve enerjinin gerçek sosyo-ekolojik bedelinin ödeneceği bir sistem inşa edebiliriz. Bunları yaparken hem enerji yoksulluğunu

azaltmayı becerip hem de enerji sisteminin doğa üzerindeki baskısını azaltma yönünde müşterek bir irade ortaya koyabiliriz.

Son tahlilde enerji demokrasisi neye benzer? Somut örnekleri nelerdir? Yakın tarihli bir çalışmada⁵⁵ bu kavrama dair bazı çarpıcı örneklerle rastlamak mümkün. Tahayyül ettiğimiz ve gezegenimizin acilen ihtiyaç duyduğu enerji dönüşümünün öncül izlerini ise takip etmek mühim. Zira ne diyordu ünlü yazar Ursula K. LeGuin, Haziran 2015'te ABD Ulusal Kitap Ödülleri'ndeki teşekkür konuşmasında:

“Bizler kapitalizm içerisinde yaşıyoruz ve gücü kaçılamayacak bir güç gibi gözüktüyor - ama düşününce kralların kutsal egemenlik hakkı da öyleydi zaten. Her türlü insan gücüne yine insanlarca direnilebilir ve bu güçler alaşağı edilebilir. Direniş ve değişim ilk önce sanatla başlar. Çoğu zamanda bizim sanatımızda, sözcüklerin sanatında.”

Meseleyi sadece teknolojik bir dönüşüm olarak ele alırsak, yine enerji dağıtımının ve üretiminin büyük şirketlerin tekelinde olacağı, bu şirketlerin devasa rüzgâr ve güneş santrallerini kurmak için dağlara, kıyılarına, tarım alanlarına, kuş göç yollarına ve çok önemli doğal alanlara el koyacağı bir gelecek ile karşı karşıya kalacağız. Daha dönüşüm henüz başında olmamıza rağmen dünyanın birçok yerinde tarım alanlarını yok eden güneş santrallerine karşı ya da kuş göç yollarını kesen çok sayıda rüzgâr santrallerine karşı protestoları görmeye başladık bile. Enerji demokrasisi ile aslında “enerjiyi kim, kimin için, nasıl üretecek?” sorusuna yanıt bulunuyor.

İklim adaletini sağlamak için %100 yenilenebilir enerji gerekli ancak yeterli değil çünkü yalnızca bu tip bir dönüşüm sadece enerji üretiminden kaynaklanan seragazi emisyonlarını azaltacak ve iklimin değişmesini yavaşlatacak. Gezegenin ve üzerinde yaşayan canlıların gerçek ihtiyacı olan ise değişikliğin yavaşlatılmasından çok daha radikal bir dönüşüm. Neticede eğer şu anda içinde bulunduğumuz daha çok üretim-daha çok tüketim zincirini kıramazsak, bir noktada dünyanın her köşesine yenilenebilir enerji santralleri diksek de yeterli gelmeyecek. Bu sebeple enerji demokrasisi yeni bir toplum kurmaya dönük daha büyük bir çözümün sadece küçük bir parçası olarak görülmeli. Kâr hırsıyla sürekli ekonomik büyümeyi önceleyen ve daha da önemlisi ekonomik büyümeye bağımlı mevcut küresel politik sistemi değiştirmedikçe de teknolojik çözümler her zaman yetersiz kalmaya mahkum olacak.

55 C. Kunze ve S. Becker (2014) Energy Democracy in Europe, Rosa Luxemburg Stiftung.

Yenilenebilir enerji de protesto edilir

Şu anda dünyanın birçok köşesinde rüzgâr santrallerine, güneş santrallerine ve jeotermal santrallere karşı yerel mücadeleler sürmekte. Dünyadaki ekolojik paylaşım ihtilaflarını belgeleyen Küresel Çevre Adaleti Atlası'na (EJAtlas) göre Aralık 2016 itibarıyla dünyada en az 27 noktada bu türden mücadeleler verilmekte. Türkiye'de de Karaburun'da, Çeşme'de, Urla'da rüzgar santrallerine karşı, Aydın'da ise jeotermal santrallere karşı mücadeleler sürmekte.

Bu mücadeleleri sürdüren insanları dünyadaki en yalnız çevre aktivistleri olarak tanımlamak mümkün. Zira bu insanlar sadece zeytinliklerini yok eden, ya da tarım arazilerinin ortasına jeotermal kuyu açan ulusal ve uluslararası büyük enerji şirketleri ile mücadele etmekle kalmıyor, bir de karşılarında iklim değişikliği ile mücadele eden iklim aktivistlerini buluyorlar. Mücadeleleri sadece enerji şirketleri tarafından değil, kömürlü santrallere veya fosil yakıtlara karşı mücadele eden iklim aktivistleri tarafından da değersizleştiriliyor. Türkiye'de sıklıkla bunu görmemiz mümkün. Karaburun'daki mücadelenin "rahatlarını bozmak istemeyen bir grup entel emekli" tarafından yürütüldüğünü iddia edenler arasında sadece şirketler değil, başka çevreciler de var. Yerelde çevre adaleti mücadelesi yürüten bu insanlar için en acı verici şey de bu olsa gerek.

İklim değişikliğinin yarattığı adaletsizlik başka bir adaletsizlik ile çözülemez. Yenilenebilir enerji de, özellikle tepeden inme biçimlerde ve büyük ölçeklerde yapıldığında başka bir adaletsizliğe neden olur.

Evet, yenilenebilir enerji de protesto edilir.

COP22'DEN SONRA İKLİM ADALETİ GÜNDEMİ

10

Paris Anlaşması'nın iyi niyet beyanlarıyla örülü yolundan Trump'lı dünyanın zorlu realitesine geçiş Kasım 2016'da Fas'ın Marakeş kentinde düzenlenen COP22 (22. Taraflar Toplantısı) iklim zirvesinde 197 ülkenin katılımıyla gerçekleşti. Haziran 2017 itibarıyla 147 ülkenin taraf olduğu Paris Anlaşması'nı henüz onaylamayan Türkiye'nin ısrarlı iklim finansmanı talebiyle tökezleyerek başlayan COP22 zirvesinde bu anlaşmayı eyleme geçirme hedefine ulaşıp ulaşılmadığı ise şaibeli. Paris Anlaşması'nın uygulamaya konması için detaylar tartışılmaya devam edilirken anlaşmanın tek başına iklim krizine etkili bir yanıt olmayacağı zirvede sıkça yinelenen bir mesajdı. Yukarıda bahsettiğimiz **Küresel Karbon Bütçesi** gibi güçlü bilimsel bulgular, ulusal katkılarla küresel ortalama sıcaklık artışını yüzyıl sonunda kadar 2°C'nin oldukça altında sabitleyebilmek için devletlerin çok daha fazla ve hızlı hareket etmesi gerektiğine işaret ediyor. Dolayısıyla 2020-2030 arasında küresel seragazi salımlarının net olarak zirve yapması gerekiyor. Bu durum yeni bir ekonomi, yeni bir siyaset, yeni bir toplum anlamına geliyor.

Dahası Türkiye hızlı, adil, sürdürülebilir ve gerçekçi bir karbonsuzlaşma yolunda her geciktirdiği dakikayla dünyanın geri kalanıyla arasına mesafe koyuyor. Küresel salımların %1,24'üne sebep olan ve seragazi salım oranı en hızlı biçimde artan Türkiye'nin artık en az kirleten ülkelerden olduğu argümanını bir kenara koyup somut olarak işe koyulması gerekiyor. Zira bir yandan Obama yönetiminin Çin'le vardığı ikili anlaşma sayesinde sağlanan küresel seragazi salım artış hızındaki yavaşlama küresel enerji dönüşümüne işaret ederken, diğer yandan hızla karbonsuzlaşma yerine fosil yakıt altyapısını genişletmeye devam eden Türkiye, Avustralya, Rusya ve Japonya gibi ülkelerin siyaset-sizlikleri COP22'de iyice ayyuka çıktı. Bundan da öte iklim krizinin birincil müsebbibi

olan gelişmiş ülkeler, sebep oldukları yıkımı tamir etmek için yeterli parayı masaya henüz koymuş değil. Bütün bunlar olurken dünyanın en kırılgan toplumları ve ekosistemleri ise her geçen gün daha da büyük sosyo-ekolojik risklerle karşılaşmaya devam ediyor.

Küresel müzakereler, yerel mücadeleler

2018'de gerçekleşecek olan ve azaltım taahhütlerini arttırmayı hedefleyen kolaylaştırıcı diyalog toplantısı öncesi bir sonraki taraflar toplantısının deniz seviyesi yükselmesinden en fazla etkilenen Pasifik ada ülkelerinden Fiji başkanlığında yapılacağı da Marakeş'te duyurulan gelişmelerden biri oldu. Özellikle Paris Anlaşması'nın 2020'de tam performansla uygulamaya geçebilmesi için kuralların belirleneceği ve gelişmekte olan ülkeler için iklim değişikliği etkilerine uyum finansmanı pazarlığı yapılan görüşmelerde belirgin bir ilerleme sağlandığını söylemek zor. Özellikle de ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekileceğini Haziran 2017'de açıklaması ve hatta BMİDÇS'den çekilmesi riskini gündeme getirerek görüşmelere gölgesini düşüren, dahası fütursuz bir iklim değişikliği inkarcısı olan Scott Pruitt'i Çevre Koruma Ajansı (EPA) yöneticisi, dev petrol şirketi Exxon'un CEO'su Rex Tillerson'ı ise dışişleri bakanı yapan Trump'ın ABD başkanı olduğunu düşününce.

Obama yönetiminin Trump'a son dakika golüyle uzun vadeli karbonsuzlaşma hedefini (2050 yılında 2005 baz yılına göre %80 seragazı azaltımı) açıklayan ABD'yi Meksika, Kanada ve Almanya gibi ülkelerin karbonsuzlaşma planlarıyla birlikte İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın kömür santrallerini orta vadede kapatma planları izledi. Çin dışişleri bakan yardımcısı Liu Zhenmin ise ikinci haftanın ortasında, zirvede tam da ABD dışişleri bakanı John Kerry'nin 47 dakikalık uzun ve duygusal bir konuşma yaptığı saatlerde Paris Anlaşması sonrası yaratılan dalganın ABD'yle veya ABD'siz devam edeceği vurgusu yapıyordu. Diğer yandan 2015'te Paris'te tam saha pres yapan Hindistan delegasyonu ABD seçimleri sonrası Marakeş'te pek ortalıkta görünmemesine rağmen Bangladeş, Etiyopya ve Kosta Rika'nın başını çektiği Kırılgan Ülkeler Forumu'nu (Climate Vulnerable Forum) oluşturan 47 gelişmekte olan ülke daha önce de belirttiğimiz gibi, iklim adaleti için 2020'ye kadar 1,5°C hedefiyle uyumlu iklim planlarını sunmayı ve 2030-2050 arasında %100 yenilenebilir enerjiye geçmeyi taahhüt ettiler.

COP22'nin önceki zirvelere oranla daha zayıf bir ayağını küresel iklim adaleti hareketinin etkinlik ve eylemleri oluşturdu. Her ne kadar BM çatısı altındaki sürecin küresel iklim krizinin aciliyetine yeterli ve zamanında bir yanıt oluşturmadığı bilirse de bu zirve içi - zirve dışı muhalefetin birbirini tamamlayıcı özelliğine vurgu yapmakta fayda var. Bu anlamda Marakeş'te küresel iklim hareketi ile Fas'taki yerel çevre adaleti hareketleri arasında ortaya çıkan kopukluk kayda değerdi. Neyse ki görüşmelerin sonuna doğru COP22 sponsorlarından olan Managem'in sahibi olduğu gümüş madeninin güneydeki Imider kentinde yarattığı çevresel yıkım ile başka bir sponsor olan OCP firmasının ül-

kenin batısındaki Safi kentindeki azot fabrikası ve kömürlü termik santral planlarının yarattığı yıkım küresel iklim adaleti hareketince gündeme çekildi. Fas Krallığı'nın Marakeş'in her yerini COP22 logolarıyla döşeyerek yarattığı yeşil badana (*greenwash*) algısı da bu biçimde yıkılmış oldu. İklim krizinin etkilerine en açık ülkelerden Pasifik ada ülkesi Fiji'nin dönem başkanlığını yapacağı COP23, 2017 yılı sonunda Almanya'nın Bonn kentinde düzenlenecek. Özellikle Avrupa çapındaki iklim adaleti hareketinin küresel Güney'deki iklim adaleti mücadelesinin bileşenleriyle nasıl ilişkileneceğini görmek için bu bir fırsat. 2020 yılında COP26'yı Antalya'da düzenlemek istediğini ısrarla dile getiren Türkiye'nin ise önce kendi iç çelişkileriyle yüzleşmesi gerekecek.

Çetrefilli meseleler: İklim borcunu ve karbonsuz bir dünyaya geçişin bedelini kim ödeyecek?

COP22'de iklim krizinde tarihsel sorumluluğu olan gelişmiş ülkelerin probleme katkısı az ve olumsuz etkilerden en çok etkilenmekte olan gelişmekte olan ülkelere azaltım ve uyum için 2020 yılı itibari ile yılda en az 100 milyar dolar destek sağlamasında uzlaşma olduysa da mevcut fon mekanizmalarının içi henüz doldurulabilmiş ve kuralları olgunlaştırılabilmiş değil. OECD'nin bir çalışmasına göre 2014'te masaya konan para 41 milyar dolarken, Friends of the Earth'ten Meena Raman'ın aktardığı bilgilere göre ise mevcut erişilebilir kaynak 26 milyar dolar civarında. 2016 Uyum Finans Açığı Raporu⁵⁶ ise gelişmekte olan ülkelerin iklim kriziyle başa çıkabilmek için 2030 itibariyle 140-300 milyar dolar kaynağa ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Yani her şekilde bardağın dolmasına daha çok var. Taahhüt edilen iklim finansmanındaki özel sektör payı ise dikkat çekici. Bu paranın büyük kısmı kredi şeklinde veriliyor ve karşılıksız değil. Bu da gelişmiş ülkelerin sorumluluklarını geliştirmekte olan ülkeler üzerinde borç ilişkisi eliyle yerine getirdiğini ortaya koyuyor. Dolayısıyla iklim finansmanının yapısal bir dönüşüme önderlik edebilecek yegâne güç olan kamu kaynakları üzerinden gerçekleşmiyor oluşunda büyük bir sıkıntı var. Kamu kaynaklarının ciddi seviyede fosil yakıt teşviklerine akıyor oluşu sıfır/düşük karbonlu bir dünyaya dönüşümü engelleyen en büyük engeli oluşturuyor. Uluslararası Enerji Ajansı'nın rakamları 2015 yılında fosil yakıt teşviklerinin 325 milyar dolar civarında olduğuna işaret ediyor.⁵⁷ Öncelikli olarak Türkiye'nin de parçası olduğu G20'nin verdiği sözleri acilen tutması ve fosil yakıt teşviklerini tamamen kaldırması gerekiyor.

56 UNEP (2016) Adaptation Finance Gap Report 2016, <http://web.unep.org/adaptationgapreport/sites/unep.org/adaptationgapreport/files/documents/agr2016.pdf> (Erişim tarihi: 22/12/2016)

57 International Energy Agency (2016) World Energy Outlook 2016, <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WorldEnergyOutlook2016ExecutiveSummaryEnglish.pdf> (Erişim tarihi: 22/12/2016)

Bir başka çetrefilli mesele de fosil yakıt temelli sektörlerde çalışan emekçilerin nasıl bir 'adil geçiş' yapacağı meselesi. 1990'lı yıllarda önce "sürdürülebilir kalkınma" 2000'lerle birlikte "yeşil ekonomi" gibi kavramları kullanan uluslararası kurumlar ve hükümetler, iklim krizinin şiddetini belirginleştirmesiyle "adil geçiş" (*just transition*) kavramını gündeme yerleştirdi. Adil geçiş en temel anlamıyla düşük-karbon ekonomisine geçişin yükünün (ister karbon-yoğun sektörlerdeki iş kaybı olsun, ister yerel toplulukların yaşam birimlerinin bozulması olsun) bu alanda çalışan emekçilerin sırtına yüklenmemesi gerektiğine işaret ediyor.

Özellikle Paris Anlaşması sonrasında küresel karbonsuzlaşma ve bununla ilişkili rekabet süreçlerinin içerisinde yer alabilmek karbon-yoğun sektörlerden uzaklaşmak anlamına geliyor. Bir yandan bu sektörlerin küresel Güney ülkelerinde çevre, işçi sağlığı ve iş güvenliği ve halk sağlığı politikaları küresel Kuzey'e göre daha az gelişmiş ülkelere çöp gibi atılması engellenmeliyken diğer yandan bu sektörlerde istihdam edilen nüfusun yeni imkanlar tanınarak düşük-karbonlu geçişin adil olması gerekiyor. Bu da iş kayıplarının kaçınılmaz olduğu durumlarda, sektörlerle ve bu sektörlerde istihdam edilen kesimlere hayatlarını yeniden düzenleyebilecekleri düzeyde bir tazminat, yeniden eğitim ve yeni iş imkanları sağlanabilmesi anlamına geliyor.

Mevcut adil geçiş girişimi örnekleri arasında Avustralya'daki kömür havzalarının dönüşümü⁵⁸, Kaliforniya'daki *Just Transition Alliance* hareketi, Kanada'daki Leap Hareketi⁵⁹ ve küresel ölçekte enerji demokrasisi için çalışan, 17 ülkeden sendikaların oluşturduğu TUED (Trade Unions for Energy Democracy)⁶⁰ girişimi sayılabilir. Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) ise bu alanda 'yeşil istihdam' yaratılmasından yeşil AR-GE'ye, sendikalar iş dünyası ve devleti bir araya getiren iklim politikası tartışmalarından karbon-yoğun sektörlerdeki işçilerin yeni beceriler kazanması için devlet-teşvikli eğitim programlarına, sosyal politikalardan ekonomik çeşitlendirme planlarına bir dizi somut öneri getirmekte.⁶¹

Dalgalardan hızlı yükselmek

Malum küresel enerji piyasalarındaki değişim teknoloji, maliyetler ve politika araçlarının dengesiz bir kokteyli ile mümkün oluyor. İdeal bir dünyada iklim değişikliğiyle mücadele hedeflerinin de ana dinamiklerden birisi olması gerekir. Yaşadığımız dünyada

58 Evans, G. ve Phelan, L. (2016) "Transition to a post-carbon society: Linking environmental justice and just transition discourses." *Energy Policy*. doi:10.1016/j.enpol.2016.05.003

59 The Leap Manifesto, https://leapmanifesto.org/wp-content/uploads/2015/10/leaplet_reading.pdf (Erişim tarihi: 21/12/2016)

60 Trade Unions for Energy Democracy, <http://unionsforenergydemocracy.org/about/about-the-initiative/> (Erişim tarihi: 21/12/2016)

61 ITUC (2009) A Just Transition: A Fair Pathway to Protect The Climate, <http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/01-Depliant-Transition5.pdf> (Erişim tarihi: 21/12/2016)

ise iklim müzakerelerinde teknoloji ve maliyetlerdeki değişimin izin verdiği ölçüde mutabakatların sağlanıp kararların alındığına tanık oluyoruz. Türkiye bu ahval ve şeraitte “yerli ve yenilenebilir” kaynaklar diyerek kömür odaklı bir enerji geleceğini hayata geçirmeye çalışıyor. Bunun hem zengin, hem de orta ve düşük gelirlili ülkelerin hedef ve planlarıyla çelişmeye başladığını, arz güvenliğini hedefleyen enerji stratejisinin dünyadaki eğilimlerle bağının giderek koptuğunu görmek mümkün. Bu da iklim adaleti hareketinin Nevada Standing Rock'taki yerli halkların petrol boru hattı karşıtı mücadelesinde gördüğümüz gibi Türkiye'de de yükselen deniz seviyelerinden, kabaran dalgalardan daha hızlı büyümesi gerektiğini bize söylüyor.

COP22 sonrası en uygunsuz gerçek ise Türkiye'nin iklim politikasına damga vuran ‘değerli yalnızlığın’ enerji ve mega-inşaat politikalarıyla kuvvetli bağı ve bunun devam ettirmeye çalışmanın Türkiye'yi ekonomik, diplomatik ve siyasi açıdan daha da yalnızlaştıracağı. İklim siyasetinin ahbap-çavuş kapitalizmine, kalkınmacı otoriterliğe hapsediği Türkiye'de iklim adaleti mücadelesi yerelden ülke düzeyine farklı çevre adaleti mücadelelerini birbirine bağlamak için bir imkan, birleştirici bir mücadele alanı olabilir. Bu ortak mücadelenin bağlayıcı noktaları hem Gerattepe'de Soma'da Şirvan'da hafriyatçılığa karşı yerel mücadelelerde, Bartın'da Çanakkale'de Aliğa'da İskenderun'da Bursa'da kömürlü termik santral karşıtı mücadelelerinde, büyükşehirlerdeki kentsel dönüşüm alanlarında ve kent hakkı mücadelelerinde, Karadeniz'den Alakır'a su hakkı mücadelesinde bulunabilir.

PARİS'TEN MARAKEŞE...

Paris Anlaşması 4 Kasım tarihinde yürürlüğe girdi. Türkiye, Rusya ile beraber Paris Anlaşması'na henüz taraf olmayan iki G20 ülkesinden birisi.

Rusya doğalgazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını öngören Türk Akımı Doğalgaz Boru Hattı Projesi'ne ilişkin olarak Rusya ve Türkiye arasında hükümetlerarası anlaşma imzalandı.

11

Kasım

Marakeş İklim Zirvesi (COP22) toplandı. Zirve sırasında Türkiye'nin "Çorlu'dan Şırnak'a ülkenin sahip olduğu tüm kömür rezervlerini eritmek için ne gerekiyorsa yapacağız" açıklarken, İklim Değişikliğine Karşılaşan Ülkeler Forumu (Climate Vulnerable Forum) üyesi, Afrika, Asya, Karayipler, Latin Amerika ve Pasifik Bölgesi'nde yer alan 47 ülke, üretimlerinin %100'ünü yenilenebilir yerli kaynaklardan sağlamak hedefine ulaşmaya çalışacaklarını kamuoyuna duyurdular.

Climate Vulnerable Forum

10

Ekim

Dünya Enerji Konseyi tarafından düzenlenen 23. Dünya Enerji Kongresi İstanbul'da gerçekleştirildi. Dünya Enerji Konseyi'nin sunduğu enerji senaryoları raporunda kömür ve petrolün "terk edilen sektörler" durumuna düşebileceği, güneş ve rüzgâr enerjisinin ise önlenemez yükselişinin devam edeceğini belirtti.

9

Eylül

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen G20 Zirvesi'nde Türkiye ve Çin arasında ilk yenilenebilir enerji ve kömür, ikincisi nükleer güvenlik alanında olmak üzere iki işbirliği anlaşması imzalandı.

8

Ağustos

"Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt Anonim Şirketi Tarafından Yerli Kömür Yakıtlı Elektrik Üretim Santrallerini İşleten Özel Şirketlerden Elektrik Enerjisi Teminine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Karar" Resmî Gazete'de yayımlandı. Buna göre, TETAŞ 2016 yılı içerisinde serbest piyasadaki elektrik fiyatının üzerinde olan 185 TL/MWh fiyatından yerli kömürle elektrik üreten şirketlerden 6 milyar kWh elektrik enerjisi temin edecek.

7

Temmuz

2016/9703 sayılı "Kömür İthalatına Ek Mali Yükümlülük Konulması" hakkındaki Bakanlar Kurulu kararı ile elektrik üretimi amaçlı kömür ithalatı için ton başına 15 ABD Doları düzeyinde ek mali yükümlülük getirildi. Eylül ayında alınan bir karar ile ek mali yükümlülük dinamik bir şekilde kavuştu, ton başına 70 ABD Doları ile kömürün uluslararası fiyatı arasındaki fark olarak belirlendi.

Yıl	Ek Mali Yükümlülük (Ton başına)
2016	15 ABD Doları
2017	70 ABD Doları

Eren Enerji'ye ait Zonguldak Eren Enerji Elektrik Üretim Tesis'i'nin (ZETES III Kömür Santrali) 700 MW'lık ünitesi devreye girdi.

6

Haziran

Yerli kömür kaynaklarının elektrik üretiminde daha fazla kullanılmasını hedefleyen Elektrik Piyasası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yürürlüğe girdi. Kanun ile özelleştirilmiş termik santrallere çevre mevzuatından muafiyet sağlandı, EÜAŞ'a ait maden sahalarında kurulacak kömür santrallerinde üretilecek elektrik için alım garantisi getirilmesinin önü açıldı, TETAŞ'ın mevcut yerli kömür santrallerinden piyasadaki elektrik fiyatının üzerinden elektrik alımı yapılması mümkün kılındı.

5

Mayıs

Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) 2015 Kömür (LİNYİT) Sektör Raporu'nu yayımladı. Türkiye'nin linyit rezervlerinin büyük oranda düşük kalitede olması ve mevcut rezervlerin zenginleştirme için uygun özelliklere sahip olmaması sektörün zayıf yönleri arasında değerlendiriliyor.

4

Nisan

900 milyar ABD Doları tutarındaki değeriyle dünyanın en büyük emeklilik fonu olan Norveç Emeklilik Fonu, aralarında ABD'li Peabody ve Hindistan menşeli TATA'nın da bulunduğu, faaliyetlerinin ya da gelirlerinin yüzde 30'dan fazlası kömüre dayalı 52 madencilik ve elektrik üretimi şirketinin fonun portföyünden çıkardı.

3

Mart

Enerjisa'ya ait Tufanbeyli Termik Santrali'nin 150 MW'lık ünitesi devreye girdi

2

Şubat

Adularya Enerji'ye (Naksan Holding) ait Yunus Emre Termik (Linyit) Santrali'nin 145 MW'lık ünitesi devreye girdi.

1

Ocak

2016

Enerjisa'ya ait Tufanbeyli Termik (Linyit) Santrali'nin 300 MW'lık ünitesi devreye girdi.

12

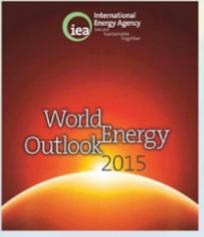
Aralık

Paris'te toplanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) 21. Taraflar Konferansı (COP21) sonucunda Paris Anlaşması kabul edildi. Paris Anlaşması, 2020 sonrasında uluslararası iklim değişikliği rejiminin ana hatlarını çiziyor.

Ciner Holding'e bağlı Silopi Termik (yerli asfaltit) Santrali'nin 135 MW'lık üçüncü ünitesi devreye girdi.

Uluslararası Enerji Ajansı (UEA), Dünya Enerji Görünümü 2015 Raporu'nu yayımladı. UEA, elektrik üretiminde 2013 yılında yüzde 40 olan kömürün payının 2040 yılında yüzde 30'a düşeceğini, 2015-2040 arasında elektrik sektöründe yeni kurulacak santral yatırımlarının yüzde 60'ının yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı projelere aktarılacağını öngörüyor.

11

Kasım

2015

►► 2017

İklim Adaleti Mücadelesi İçin 10 Durak

ETHEMCAN TURHAN, ARIF CEM GÜNDOĞAN,
CEM İSKENDER AYDIN, MUSTAFA ÖZGÜR BERKE

İklim Adaleti İçin Mücadelesi 10 Durak, dünyada ve Türkiye’de otoriter popülist iktidarların ahabap-çavuş kapitalizmi ve milliyetçilikle örtülü kalkınmacılık telaşının orta yerinde yerele sirtını yaslayıp ulus-aşırı dayanışma ağlarıyla tabandan eylemeye geçen toplumsal hareketlerin mücadelelerine bir omuz verme amacı taşıyor. 10 başlıkta Paris Anlaşması sonrası küresel iklim adaleti hareketinin gidişatı, yerel ile bağlantıları, yeni mücadele alanları ve gün be gün ortaya çıkan yeni dayanışma hatlarının çerçevesini çizmeye çalışıyor. Kitapta yer alan 10 başlık şu şekilde sıralanıyor:

1. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) ve Paris Anlaşması
2. Tarihsel Sorumluluk ve Ekolojik Borç
3. Kayıp ve Zararlar: Uyumda adalet
4. Tarım ve Gıda Egemenliği
5. Toplumsal Cinsiyet ve İklim Adaleti
6. 2020 Öncesi İklim Eylemi ve Karbon Bütçesi
7. Paris Anlaşması’nın Ardından Uzun Dönemli Karbonsuzlaşma Planları
8. İklim Borcu ve İklim Finansmanı
9. Enerji Demokrasisi
10. COP22’den sonra iklim adaleti gündemi